

ХАЈНА ТУЦИЋ

ДЕЛО АРХИТЕКТЕ
ВОЈИНА СИМЕОНОВИЋА
ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

Пројектантски рад београдског архитекте Војина Симеоновића изашао је из вела заборавља у години обележавања стогодишњице његовог рођења.¹ У породичној заоставштини архитекте сачувани су оригинални планови, уз обимну пратећу грађу о условима пројектовања и градње, фотографије неких изведених дела, пројекти за намештај, као и услови бројних конкурса на којима је учествовао.² Аутобиографске белешке и фотографије откривају нам истовремено архитекту и пијота. Ту је и богата библиотека с литературом о уметности и приручницима из архитектуре на немачком језику.

Дело архитекте Војина Симеоновића до сада није систематски представљано нити проблемски обрађивано. Његови савременици нису писали о њему, само га је архитект Иван Здравковић поменуо међу архитектурама „који се труде са пуно успеха да дају нечега свог, оригиналног“, уз Александра Ђорђевића, браћу Крстић, М. Злоковића, Б. Маринковића, Б. Несторовића, Б. Којића, Г. Самојлова и Р. Татића.³ У новијој литератури о међуратном периоду углавном је Војин Симеоновић помињан у општим прегледима српске архитектуре, или је у оквиру других студија навођено понеко његово остварење уз сажетију анализу. Поједини аутори су га оценили као једног од слободнијих академичара, односно умерених модерниста. Аутори су најчешће наводили Дом Аероклуба, који је најрепрезентативније дело архитекте. Може се закључити да је познавање архитектонског опуса Војина Симеоновића фрагментарно.⁴

За разлику од међуратног пројектантског рада Војина Симеоновића, који се одликује личним, ауторским и упечатљивим приступом, његов послератни опус није једнако документован.⁵

Период између два светска рата значио је за Београд обнову, али и трансформацију. Досељавање великог броја становништва у престоницу Краљевине

СХС након Првог светског рата створило је услове за наглу урбанизацију. Мењао се лик града, али без планског проширивања градске територије због брзине изградње. Нестајали су објекти у балканском стилу, а уношене конструкције и елементи архитектуре стилова великих европских градова. Културни утицаји су најчешће допирали из Француске, и то преко Пеште и Беча. За пројектовање монументалних јавних објеката намењених институцијама престонице нове државе били су ангажовани најпре страни архитекти и домаћи школовани у иностранству. Нарочито су велики ауторитет уживали руски академичари, мада су и Чеси, Французи, Аустријанци, Италијани и Мађари учествовали у обликовању архитектонске слике Београда. Градња је стимулирана зајмовима Управе фондова, као и могућношћу остваривања профита издавањем станова за ренту. Богатији грађани су стога подизали вишеспратне куће. Изглед грађевина је зависио и од конзервативних жеља инвеститора. Поред њих, развој архитектуре су кочили неквалификовани пројектанти, али и недостатак литературе о архитектури. Због свега тога, у односу на друге уметности, продор модерних схватања у београдску архитектуру највише је каснио.⁶ Углавном се градило у еклектичним историјским стиловима или су били вршени покушаји њихове модернизације, док је модерна архитектура, којој су узор били Баухаус, пуризам Ле Корбизјеа и кубизам прашке школе, у Београду била веома ретка.⁷ Она је најпре ушла преко мањих приватних стамбених објеката, а академизам је задржао ауторитет у области јавних грађевина. Уочљива су основна стилска струјања: нове фазе академизма, обнове локалне средњовековне традиције у тзв. српско-византијском националном стилу, затим, ар декоа и чистије модерне архитектуре. Модерна је стизала преко ретких изложби страних уметника и часописа, а одржала се заслугом чланова Групе архитеката модерног правца, Б. Којића, М. Злоковића, Ј. Дубовија и Д. Бабића, касније и других.

Архитекти су излагали своје радове на пролећним салонима у изложбеном павиљону „Цвијета Зузорић” и на изложбама југословенске савремене архитектуре 1931. и 1933. године. Међутим, у већини примера домаће модерне била је реч претежно о „формалистичком означавању”.⁸ Пројекти монументалних јавних грађевина настајали су путем конкурса, којих је од средине треће деценије било много, нарочито тридесетих година ХХ века. Долазила су до изражаја савремена схватања младих архитеката, мада је било доста проблема приликом избора најбољег пројекта, тако да израда коначног пројекта није подразумевала увек ангажовање најуспешније пласираног кандидата.⁹

Један од архитеката који је водио сопствени пројектни атеље био је и Војин Симеоновић. Он је припадао генерацији српских архитеката која се школовала и завршила студије у Београду након Првог светског рата. За разлику од старије генерације архитеката, одлазак у иностранство био је сведен на краћи студийски обилазак, као допуну академских студија. То је могао бити показатељ побољшања квалитета домаћих студија, јер су професори постајали они који су се школовали у великим европским градовима. Студије су биле засноване на савлађивању класичних стилова и еклектичким методама у компоновању, што је за последицу имало академску стилизацију у складу са европским студијама архитектуре. Пројектовало се и у стилу сецесије. Међутим, студије у Београду биле су допуњене захтевима за креирањем на основу елемената византијске архитектуре, тј. њене српске средњовековне варијанте, у духу обликовања „националног” стила, којим је планирано учвршћење националног уједињења југословенских народа. То је био одраз нерешеног националног питања – између наднационалне политичке струје која је заговарала академизам и националне струје определене за такав стил и у архитектури.¹⁰

Исте године када је Војин Симеоновић дипломирао, 1925, на Архитектонском одсеку Техничког факултета формиран је Клуб студената архитектуре, од чланова претежно националног стилског определења. Први очуван пројекат Војина Симеоновића из 1924. године изведен је у српско-византијском стилу, али није познато да ли је то важило и за његов дипломски рад, управо за зграду тог факултета, што је била пракса до 1930–1933. године.

Симеоновић је припадао млађој генерацији академичара у архитектури. Међутим, био је један од ретких који су на бази академских принципа остваривали слободније и модерније композиције, стварајући особену варијанту академске архитектуре.¹¹ Након студија, Војин Симеоновић је неколико година радио у приватним атељеима двојице архитеката различитих определења, академичара Александра Ђорђевића и модернисте Миладина Прљевића. Рани радови младог архитекте настали су поводом конкурса, у сарадњи с архитектором Прљевићем.

Као овлашћени архитект, Војин Симеоновић је 1932. године и сам отворио пројектни атеље. У том периоду највише се посвећивао пројектима стамбених објеката за приватне наручиоце. Положај самосталног архитекте био је незавидан. Да би се пробио и стекао углед и поштовање за озбиљан и тежак рад, био је понекад принуђен да ограничава своју креативност, те је у неколико примера применио одређене архитектонске шаблоне.

Биографија

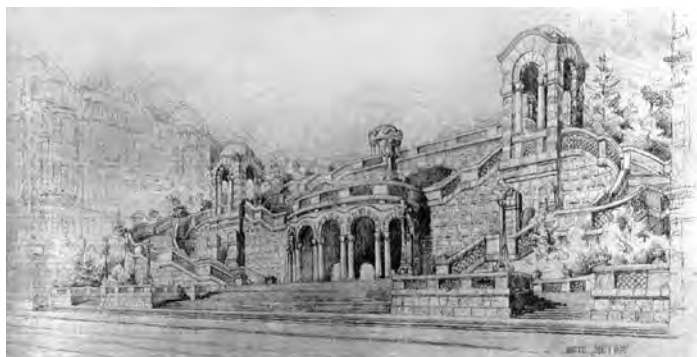
Војин Симеоновић је рођен у Београду 8. новембра (26. октобра по старом календару) 1900. године, на Митровдан, као најстарије од петоро деце рударског инжењера Драгољуба Симеоновића и Данице, рођене Аранђеловић. Од 1910. године живео је у новој породичној кући, вили „Мира“, у улици Милоша Великог 42, коју је пројектовао његов ујак Јован Ђ. Аранђеловић, инспектор Министарства грађевина.¹² О Симеоновићевом раном детињству нема много података, осим што сам наводи да је завршио четири разреда основне школе. Из тог периода постоје његове фотографије као дечака, члана Соколског друштва „Душан Силни“. На једној од њих он је међу рањеницима и болничаркама војне болнице у српско-бугарском рату 1913. године, што сведочи да је био једно од многобројне деце ратника у балканским ратовима. Његова породица се у краћем периоду 1914. године повукла у Ниш. Школовање је у време Првог светског рата ипак наставио у Четвртој београдској гимназији, а после завршеног трећег разреда у „Ц. и К. Реалној гимназији“, у којој се учило на немачком језику. Војин Симеоновић се није истицао само одличним успехом него и добром физичком кондицијом. Као члан гимнастичког друштва „Соко“ (Соколског савеза Краљевине СХС), учествовао је на седмом Свесоколском слету у Прагу 1920. године.

Студије на Архитектонском одсеку Техничког факултета у Београду, употпуњене студијским путовањем у Италију 1924. године, увеле су Симеоновића у примарну животну активност – пројектовање. Преломна година за њега била је 1925, када је дипломирао и одслужио „ђачки“ војни рок у Кумбору, као поднаредник ђак-техничар. У војничкој исправи је студент технике који говори француски и немачки оцењен као „веома добар, употребљив, марљив, доброг карактера“.¹³ Крајем године је у Тивту положио испит за резервног инжењера поручника. Од 1926. године радио је у приватном архитектонском атељеу Александра Ђорђевића. Ту је у току четири наредне године сарађивао на пројектовању објеката различите намене, израђивању предмера и предрачуна и вршења надзора над градњом. У априлу 1929, полагањем државног испита у Министарству грађевина, званично је постао архитект, а од јуна 1930. године пројектантске послове обављао је у атељеу Миладина Прљевића, с којим ће га, поред више заједничких пројеката, касније везивати и кумство.

У то време, Војин Симеоновић је проширио обим својих активности. После издржане вежбе и завршеног хидропланског курса у Дивуљама крај Сплита, крајем лета 1931, стекао је звање дипломираног хидропилота.¹⁴ Сарадња с архитектом Прљевићем трајала је до

марта 1932. године, а онда су се, када је стекао статус овлашћеног архитекте и чланство у Инжењерској комори у Београду, створили услови за самостални пројектантски рад и вођење сопственог атељеа. Од тада је у улици Милоша Великог 36 радио са својим сарадницима. Готово истовремено започела је његова пилотска каријера, која је трајала у континуитету и паралелно с пројектантским радом, све до почетка Другог светског рата. Од септембра 1932. сваке године једном месечно обављао је тренажу летења ради одржавања летачке кондиције и очувања звања пилота.¹⁵ И поред врло озбиљног и напорног пројектантског посла од којег се издржавао, а који је обављао с крајњом преданошћу и врло одговорно и савесно, Војин Симеоновић је подједнако био успешан као пилот. Две различите активности добро су се употпуњавале, испуњавајући његов свестран, али дисциплинован дух. Септембра 1935. године, произведен је у виши чин резервног инжењера капетана II класе техничке струке морнарице.¹⁶ Био је и члан управе Удружења резервних авијатичара, а средином 1937, на предлог министра војске и морнарице, а у име Његовог височанства Петра II краља Југославије, краљевски намесници одликовали су „господина Војина Симеоновића архитекту“ Краљевским орденом светог Саве IV реда. У чин резервног инжењера капетана I класе техничке струке морнарице унапређен је 1939. године.¹⁷ Уследио је још један студијски контакт са европском архитектуром током боравка у Италији и Немачкој 1940. године.

Марта 1941. био је мобилисан и боравио је у Кумбору у Боки Которској, на положају заменика командира хидропланске ескадриле, одакле је слао упутства за преградњу виле адвоката Недељковића у Новом Винодолу. Међутим, капитулацијом Југославије, његова јединица је расформирана и у Херцег Новом га је затекла италијанска окупација. Ратни заробљеник италијанске команде остао је до маја, када је побегао у Београд. У време окупације живео је у улици Кнеза Милоша 46 (48), довршавао започете радове на неким објектима и помагао у обнови оштећених зграда. Завршетак Другог светског рата био је и крај његовог приватног пројектантског рада. У Техничком одсеку Народног одбора II рејона посветио се добровољном раду на изградњи порушеног Београда. У то време засновао је и породицу са Екаторином Михајловић, која је по струци била математичар, с којом је касније добио две кћери. Од 1946. године Симеоновић је радио у државној служби, у разним организационим јединицама Електропривреде, затим у бројним пројектантским и другим техничким организацијама и то на руководећим положајима (директора, шефа пројектног атељеа, главног пројектанта), уз наставак

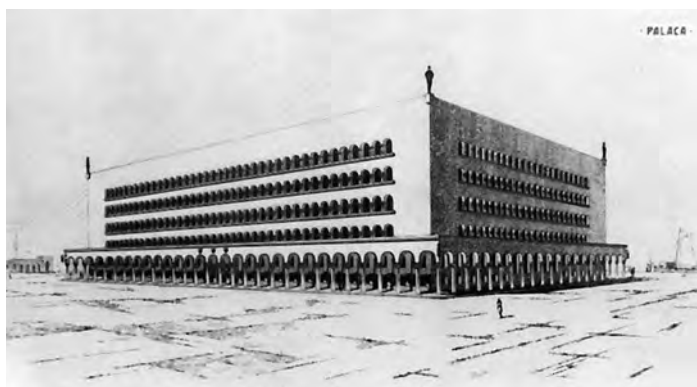
Сл. 1. Студентски рад „Исток“

рада на пројектовању, углавном објеката „друштвеног стандарда“ и индустријских објеката. Извесно време радио је и као професор у Машинској техничкој школи „Петар Драпшин“. Године 1975. боравио је на Светој гори. Умро је у Београду 16. априла 1978. године.

Архитектонски опус

Најранији очувани пројекат Војина Симеоновића јесте студенски рад под називом *Исток*, изведен у цртежу слободном руком, рађен у оквиру Светосавског темата, почетком 1924. године (сл. 1).¹⁸ По правилу, постављени услов овог задатка био је српско-византијски стил. Симеоновићев рад представља перспективни изглед замишљеног раскошног комплекса, репрезентативног степенишног прилаза у три нивоа, са ограђеним терасама и засведеним пролазима. Поред траженог стила, чији елементи преовлађују (начин зидања опеком и каменом, аркаде с кубичним капителима, табернакли с куполом, мотив шах-поља), овде је примењен еkleктички принцип. Комплекс је замишљен разуђено у барокном духу, нарочито када се реконструише основа, с таласастим формама степеништа, овалном аркадом и самом темом степенишног прилаза с терасама и уз

Сл. 2. Палата бановине у Сплиту

извесне елементе ренесансе – кружне конструкције са стубовима и куполом на систему лукова с конзолама последњег нивоа. Иако сложеног програма и у комбинацији стилова, млади архитектор је показао смисао за компоновање у којем је водио рачуна о равнотежи елемената, као и о функционалности, понудом више одвојених пролаза, праваца кретања и перспектива на неколико нивоа.¹⁹

Убрзо после дипломирања, започео је да ради у приватном архитектонском атељеу Александра Ђорђевића, Међутим, ниједан пројекат из тог периода сарадње није познат.²⁰

Симеоновић је сличне пројектантске послове обављао и у архитектонском атељеу Миладина Прљевића (јун 1930. – март 1932). Сачувано је неколико конкурсних пројеката из овог периода који су резултат заједничког рада двојице архитеката. Како су посредни перспективне скице и непотписани планови на паусу, не можемо знати колики је удео ког архитекте у сваком пројекту.²¹ За разлику од претходне фазе рада, ови пројекти су замишљени у потпуно неакадемском духу и углавном их карактеришу принципи безорнаменталне модерне архитектуре, с конструкцијом слободнијих кубичних форми, али и њене декоративне варијанте, која задржава елементе ренесансе или српско-византијског стила. Сарадња двојице архитеката наставила се и када је Симеоновић отворио свој атеље, јер један од тих пројеката потиче из 1933. године. Како многи сачувани заједнички пројекти имају сличности с каснијим самосталним Прљевићевим пројектима модерне архитектуре, могуће је да је улога Војина Симеоновића у креирању заједничких пројеката била нешто мања. Међутим, има елемената које је Симеоновић и даље користио, као што је прочишћена, празна зидна трака, која уоквирује отворе концентрисане у средишту фасаде.

На конкурс за Палату бановине у Сплиту²² (1930) тражено је пројектовање у „слободном монументалном стилу, а карактер и облик има садржавати класични ритам“ (сл. 2). У оцењивачком суду био је између осталих и Иван Мештровић. Симеоновић и Прљевић су на захтеве конкурса одговорили пројектом кубичне, али транспарентне и стилизоване неоренесансне палате, с континуираним низовима отвора. Зону приземља окружују истурени аркадни тремови, а четири спрата, одвојена хоризонталним венцима, решена су скоро идентично – полукружни отвори, оперважени мотивом тордираног ужета, раздвојени су двојним стубићима лиснатог капитела, уместо којих су на последњем спрату рељефне плоче. Ове једноличне хоризонталне низове окружују празне површине фасада, а саме врхове углова зграде маркирају по једна стојећа фигура

Сл. 3. Железничка станица у Скопљу

„војника” с мачем у рукама окренутим ка земљи. Овај систем модернистичке стилизације, чак и уз извесне елементе ар декоа, остварује ефекат бесконачности и намеће атмосферу монотоније и хладноће.

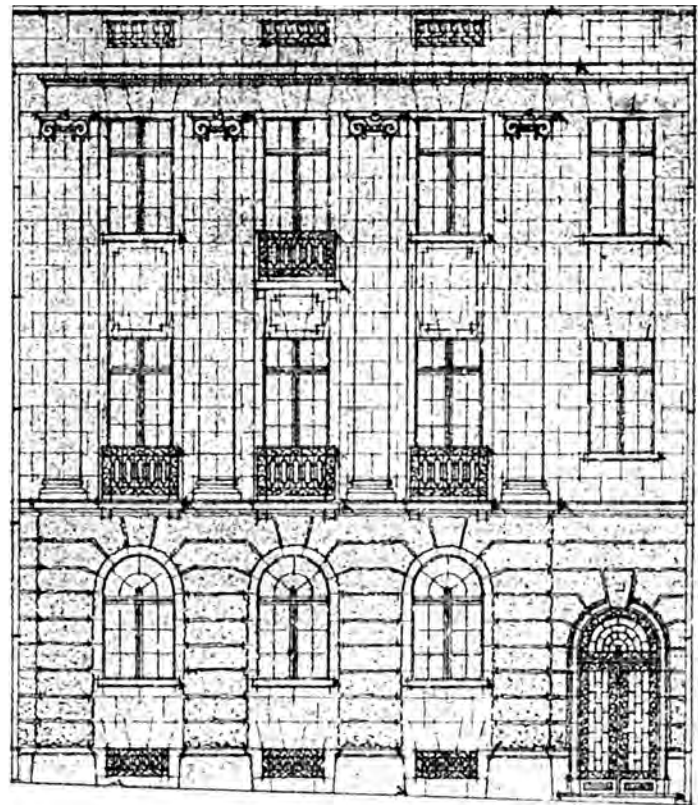
Изглед пројекта Палате бановине у Скопљу (1930) није сачуван, али је познато да је рад био успешан и да је ушао у ужи избор и откуп. Према оцени жирија, имао је и квалитете и недостатке: „Удобна диспозиција простора, спољње обележје палате са елементима источњачко-медитеранског, што одговара захтеву програма, али је на тргу грађевина постављена без духа за прилагођавање, [...] репрезентативни прилаз је монументалан (*cour d'honneur*); одељење за двор је добро издвојено у једном крилу грађевине, вестибил и свечана сала повољно заузимају средњи део основе, али укупно решење основе је доста збијено, услед чега се појављује извешан број слабо осветљених просторија“.²³

Иако је у условима конкурса за Железничку станицу у Скопљу (1931) било предложено прилагођавање грађевинској традицији јужне Србије, Симеоновић и Прљевић су замислили концепт модерне архитектуре,²⁴ разумејене основе и аксонометријског изгледа,

Сл. 4. Југословенско посланство у Анкари

са функционално организованим просторима, одраженим конструктивно на спољашњости кубичним масама, али и са рељефима, што је обележје ар декоа (сл. 3). У извештају оцењивачког суда на овом конкурс, на којем ниједан пројекат није задовољио постављени задатак, рад Симеоновића и Прљевића је, по успешности решења, издвојен и откупљен, уз похвалну оцену организације основе оријентисане ка тргу, „што је омогућило интересантно груписање великих маса добро органски обрађених”. Речено је да ће овај рад, као један од првих шест, бити искоришћен у дефинитивном пројекту.

Сл. 5. Зграда Милоша Јовановића

Пројекат Југословенског посланства у Анкари (1931), слично пројекту Палате бановине у Сплиту, приказује монументалну, али транспарентну структуру, рашчлањену лучним отворима и дугим аркадама, двојних стубова (сл. 4).²⁵ То је смело и надахнуто решење у којем су византијски елементи комбиновани с принципима сецесије и ар декоа. Поред хоризонталне поделе на краћу нижу зону и горњу двоспратну, изражена је и вертикална артикулација стубовима, али још више масивним кубичним средишњим ризалитима, испадима кроз које се улази, који надвисују остатак

зграде и крунисани су слепим куполама. Изразиту вертикалност дају витки пиласстри који су на главној фасади удвојени и са усправном фигуром на капителу, између којих је плоча са грбом Краљевине Југославије. Углови грађевине су заобљени, али и перфорирани залученим и правоугаоним отворима, као и на осталим деловима фасада.

Најранији сачувани Симеоновићев пројекат приватне куће, зграде Милоша Јовановића (сл. 5) није потписан и остао је нереализован. Настао је 1931. године у периоду сарадње с архитектом Прљевићем. Замишљен је као двоспратна зграда на регулационој линији која би се могла сврстати међу градске породичне куће за изнајмљивање станова. Основа је једноставна, са два просторијама оријентисаним ка улици и мањим споредним у задњем тракту. Донекле недовршена фасада решена је у чистом академском маниру, с хоризонталном артикулацијом између лучних отвора у приземљу, вертикализмом јонских пиластара међу правоугаоним прозорима првог и другог спрата и кровним венцем са балустрадама. Гвозденим ковинама покривена су улазна врата, отвори сутерена и неколико прозора у виду плитких балкона. Једноставно и хармонично, али схематизовано решење неокласицистичке архитектуре.

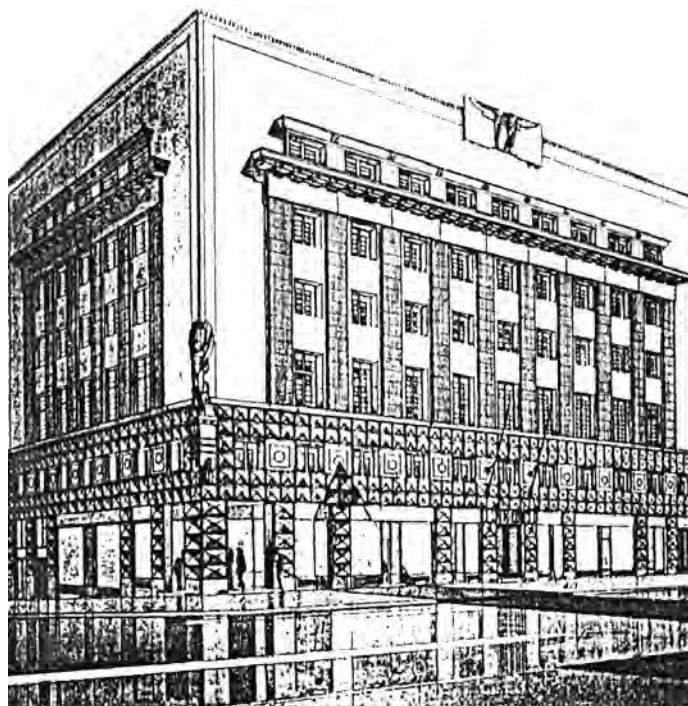
Пројекат Дома Аероклуба Краљевине Југославије једини је Симеоновићев међуратни пројекат објекта јавно-стамбене намене и реализован је као његов први самостални пројекат (1932–1934) (сл. 6а). Аероклуб је био национална установа од изузетног значаја, под покровитељством Његовог величанства престолонаследника Петра и председништвом кнеза намесника Павла, смештена у престоници Краљевине.²⁶ Заједнички конкурсни пројекат Симеоновића и Прљевића откупљен је уз неколико других радова и оцењен као „просто и рационално решење, врло економично, са добро решеним осветљењем и комуникацијом“.²⁷ Замишљен је у чистијој модерној варијанти, безорнаменталној и без историјских цитата, са доста великих отвора и вертикалним артикулационим елементима завршеним пинаклима који негирају завршетак фасаде. Међутим, израда коначног пројекта, по којем је објекат и изведен, као и надзор над извођењем ипак су поверени архитекти и пилоту Војину Симеоновићу. Он се определио за варијанту самосталног пројекта понуђену на паралелном конкурс за Београдску берзу.²⁸

Симеоновић је донео решење достојно значаја ове институције, потпуно јединствено и оригинално остварење, изузетно модерно, са декоративном и репрезентативном спољном и унутрашњом обрадом. На оригиналним плановима фасада и на перспективној скици видљива је скулптура (сл. 6б).²⁹ Међутим, и без њеног присуства – остале су декоративне једино конзоле,

Сл. 6а. Дом Аеро клуба – историјска фотографија

Сл. 6б. Дом Аеро клуба – перспективни изглед (с фасадном скулптуром)

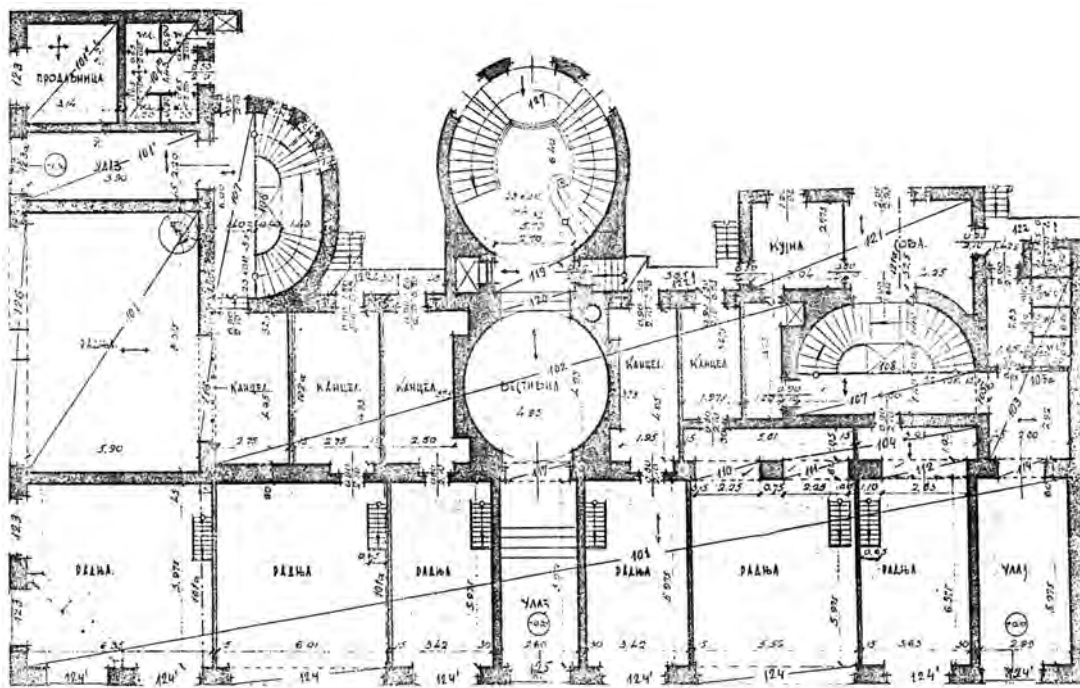

у виду лављих глава – изведени објекат је потпуно захваћен европским декоративним духом, савременим ар декоом, који се паралелно развијао са модерним стилем типа Баухауса, који је у трагању за високом елеганцијом и отменошћу стилизовао, поред осталог, и облике класичне античке, грчке и римске уметности. Могуће је извести и паралеле с монументалном архитектуром тоталитарних режима.³⁰ На архитраву под истуреном стрехом постављен је натпис „Дом Аеро клуба“.

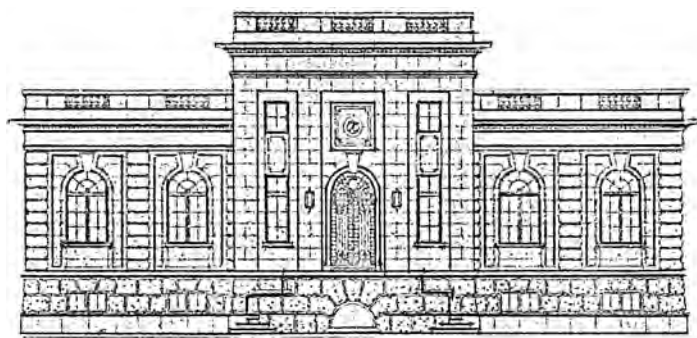
У основи је објекат Аероклуба организован око угла на нагнутом терену. На регулационим линијама су репрезентативне фасаде, а ка унутрашњем дворишту неутралније. По типу је то двотрактна основа са бочним крилима. Просторије се нижу дуж главног тракта ка Узун Мирковој улици, док средишњи хол има комуникациону улогу (сл. 6с). До јавно-пословних простора у нивоу мезанина и првог спрата долази се свечаним прилазом кроз главни улаз, кружни вестибил и преко овалног простора са спиралним степеништем, осветљеним витражом и горњим светларником. Два бочна улаза на крајевима крила (један из Узун Миркове а други из Краља Петра) уводе у приватне просторе намењене становању за ренту, који заузимају други, трећи и четврти спрат.

Задовољен је најважнији конкурсни услов да „зграда мора имати обележје јавне монументалне грађевине“, а искоришћена је „слобода решења за облик и стил“. Рустичност зоне приземља и мезанина са оплатом од ромб-квадера као и општи, делимично троделни,

концепт фасаде успостављају ренесансне асоцијације, али су академски принципи сведени. Међутим, прозори су различите висине и ширине (највиши на првом спрату обележавају свечану салу), немају профилацију, а развојени су стилизованим плитким канелираним пиластрима, лизенама, висине три спрата, без стопе и капитела. Они уносе вертикалност у елевацију фасаде, обједињују зону перфорације, изузев последњег спрата, формирајући с хоризонталним нивозима прозора решетку, надвишену два декоративним истуреним стрехама које издвајају прозоре последњег спрата. Цео систем је у облику слова „П“ уоквирен равним безорнаменталним површинама зидова, чиме су обједињени средишњи и горњи сегмент фасаде. Видљива је слика, кулиса дорског храма, антички скелет, чију апстракцију појачавају снажно истурене стрехе и празне околне површине. Успостављено је хармонично усклађивање вертикалног и хоризонталног, али и рустичног и плошног. Вертикализам приземља преко медаљона мезанина успоставља контакт са високим пиластрима. Стрехе су најснажнији акценат, наглашавају горњу зону, „некадашњи“ кровни венац. Сложено прожимање, уоквиривање рустичним хоризонталним и вертикалним тракама – канелираним и ромбоидним – у снажном је контрасту с потпуно празним и глатким оквиром фасаде друге нијансе. Чисто и јасно решење врхунске елеганције, чему је знатно допринео мајсторски простудиран однос различито обрађених материјала фасадне облоге, двеју врста вештачког камена.

Сл. 6с. Дом Аеро клуба
– основа приземља

Сл. 7. Вила Олге Крсмановић - фасада

Потреба архитектке била је да оствари тотални дизајн повезивањем фасаде са обрадом ентеријера, преко декоративности и мотива који се понављају. Тако чест ар деко мотив ромба, у суштини цикцак мотив, и канелуре покривају месингане рукохвате великих врата у улазном холу. Примена различите врсте фасадног материјала и елегантно оивичавање фасаде, слично је пажљивом одабиру материјала у ентеријеру, облози зидова од штофа и дрвених рамова; затим, понављање спиралних мотива, меандра и волуте, од спирале прилазног степеништа, гвоздених ограда за врата и радијаторских маски, све до витража (тема је грчка легенда о Дедалу и Икару). У техничком опису наводи се да су велики и мали салон обрађени у енглеском стилу, а сала и две зимске баште у француском стилу Луја XVI, док је декорација бара и трпезарије изведена у „модерном стилу“. Сматрало се да су то „најмодерније клупске просторије у Београду“ и да „наш Аеро клуб може бити поносан на своје дело, јер он има највећи дом у целој Европи“.31 За декорисање су били ангажовани и познатији уметници: сликари Васа Поморишац и Коста Хакман и скулптор Петар Палавичини.32

Најбројније у опусу архитектке Војина Симеоновића јесу приватне градске куће и виле. Од друге половине XIX века започето је насељавање брежуљака у околини Београда, дотада с виноградима, шумама и пољима. Нарочито обимна изградња на тим просторима настављена је у периоду између два светска рата. Имућни грађани, државни чиновници и трговци Београда са станом или кућом у граду желели су летњиковач у предграђу – на Звездари, Неимару, Дедињу, Сењаку – у близини краљевских вила, Старог и Белог двора, по могућности сличног изгледа и раскоши. Тежило се достизању европског начина живота и стандарда, а за узор су узимани примери европске виле XVIII и XIX века, као и многи други стилови – јапанске архитектуре, јужноамеричке, средњовековне – док је мањи број желео куће у модерном стилу.33

Паралелно са Аероклубом, настао је пројекат за приватну вилу Олге Крсмановић (1932), сасвим у академском маниру (сл. 7). У основи виле је остварена директна осна комуникација, од главног улаза преко централног хола и салона, са дугом полукружном терасом која степеништем излази у двориште. То је једноставно сведено академско решење с приземљем и спратом над истуреним улазним средишњим ризалитом, којим се, уз бочне ризалите, са по два лучна прозора, одражава унутрашњи распоред три тракта. На то указује и фасада према Ужичкој улици, једино средишњи ризалит има три лучна прозора у равни приземља и незнатно је увучен.34 Рустични сокл са отворима сутерена надвисује зона приземља артикулисана плитким сегментним пиластрима између прозора и имитацијом заглавног камена над њима, а елевацију довршавају профилисани кровни венац и атика са балустрадама. Бочне фасаде пробијене су само паром правоугаоних прозора у средишњем ризалиту. Једини елемент савремености јесте армиранобетонска конструкција.

У породичној заоставштини архитектке сачуван је план западне фасаде цркве, једине идеје сакралног објекта (1932) (сл. 8). Није познато да ли је то био резултат конкурса или лична потреба на почетку самосталне пројектантске каријере, јер је управо тих дана Симеоновић отворио сопствени технички биро. Замишљена црква има монолитну форму маузолеја, зиданог каменом квадрина, са слепом куполом и веома мало отвора. По реконструкцији основе, била би

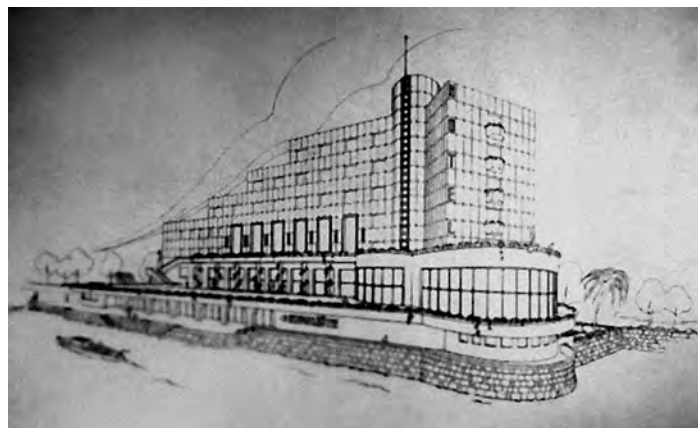
Сл. 8. Скица за цркву

то грађевина слободног крста, с куполом над средишњом кубичном (или кружном) масом. Улазна фасада је завршена двоводним кровом. Лучни портал, надвишен розетом, издигнут је над зоном сокла и истакнут степеништем, а бочно рељефним фризовима с представом издужених фигура у поворци, које погнутих глава прилазе приносећи дарове. По елементу уметања рељефних плоча уз отворе, на објекте прочишћених фасада, односно без других академских елемената, пројекат је близак ардеку и могуће је извести паралеле са Злоковићевим пројектом за Пантеон из 1926. године.³⁵

Ниједан пројекат који су архитекти приложили није у потпуности задовољио услове конкурса за хотел у Сплиту (1933). Друга награда припала је двојци београдских архитеката Прљевићу и Симеоновићу (сл. 9).³⁶ Тражено је да зграда носи обележје репрезентативне јавне грађевине, да то буде тип модерног савременог и удобног хотела, док је била остављена слобода у начину спољног обликовања. Архитекти су одговорили ефектним решењем, изразито модерном безорнаменталном конструкцијом са стакленом зид завесом, функционалним раздвајањем два крила око „зглобног“ цилиндра с лифтом, аеродинамичном формом приземља са терасама, која прати облик полуострва на ком се објекат налази и са уписаним геометријским формама, такође прилагођеним терену каскадним спуштањем масе задњег крила. Поред рационалног коришћења терена, пројекат је разматрао и климатске услове поднебља, што је условило положај самог објекта и велике стаклене површине омогућене савременом конструкцијом. Сала за забаве је била планирана у два нивоа и са засебним улазом, из економичних разлога и ради могућности изнајмљивања.³⁷

У другом конкурсном року за вилу краљевића на Дедињу (1934) Војин Симеоновић је понудио две варијанте.³⁸ Програмом је тражено да грађевина буде једносратна, с тачно одређеним бројем и наменом просторија и по спољној обради „саображена са осталим зградама на Дедињу, тако да чини једну целину“, тј. да има одлике српско-византијског стила. Прва варијанта пројекта показује јак утицај балканске профане архитектуре уз елементе српско-византијског стила (сл. 10а, 10б, 10ц). Симетрична, али разуђена основа решена је постављањем просторија радијално од средишњег октогоналног хола,³⁹ при чему су три наменски одвојена крила за боравак краљевића повезана међупросторима, које чине улази са степенишним прилазима, аркадани тремови и терасе на спрату. Улази су били предвиђени и са бочних страна. У приземљу главног тракта већина просторија је била намењена јавним сусретима, презентацији, док је спрат одређен за приватност и одмор краљевића. Споредне

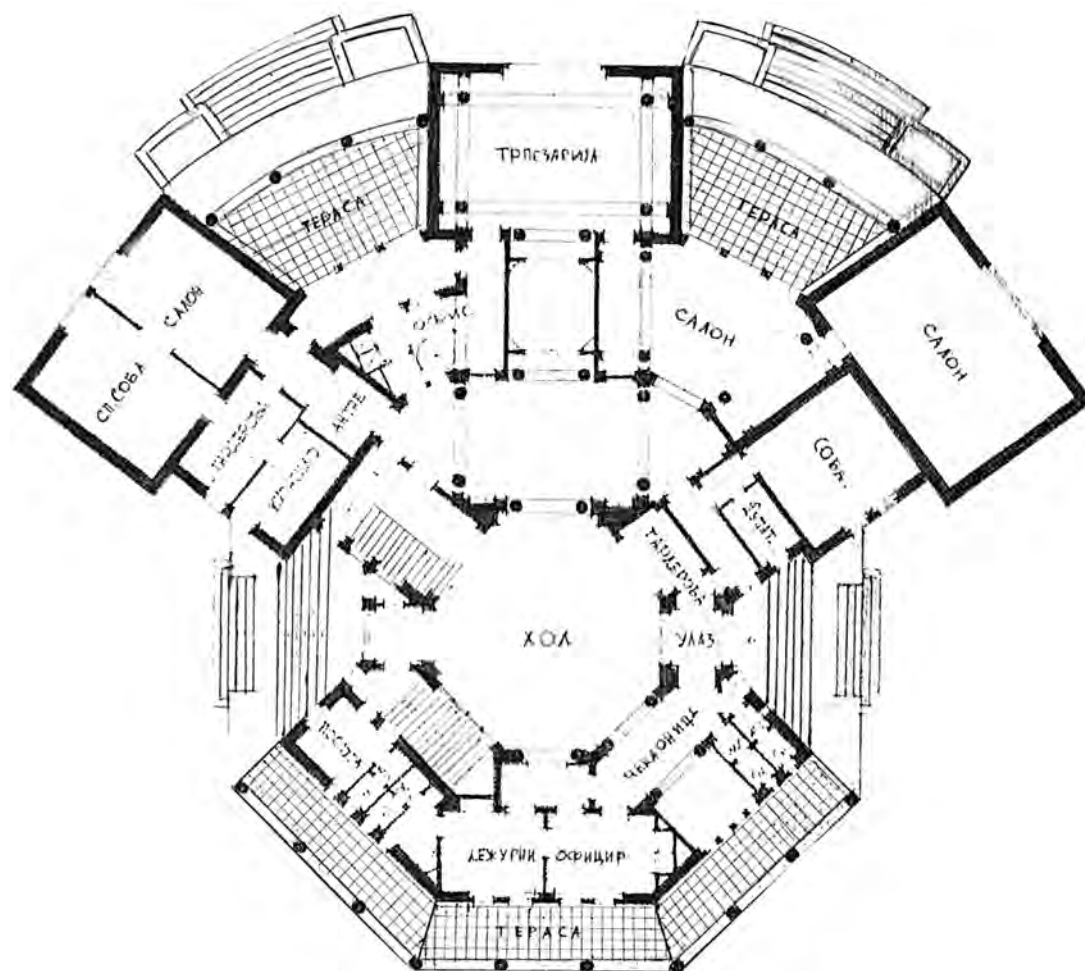

Сл. 9. Хотел у Сплиту

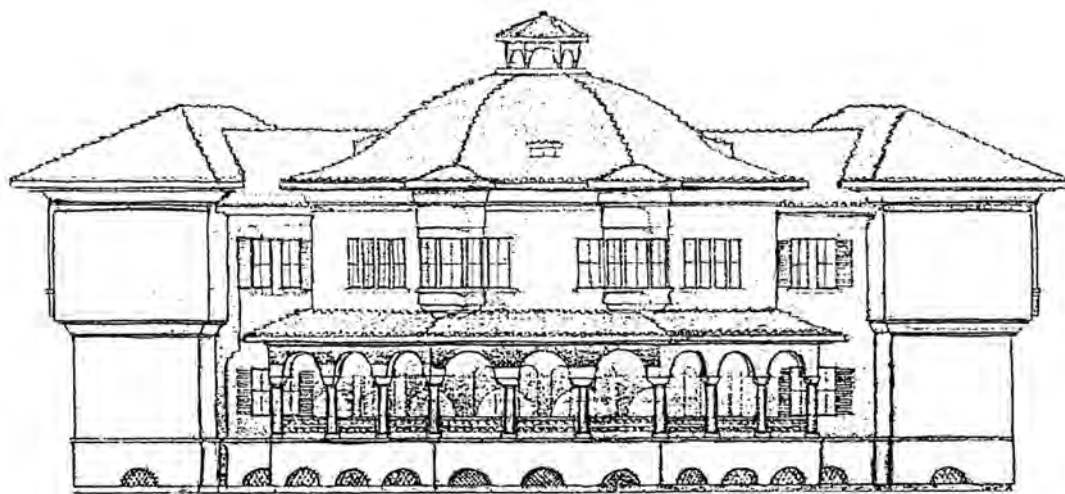
просторије намењене дежурству и послужу, знатно мање површине, обједињене су у мањем наспрамном тракту. Три истурена тракта имају на спрату испусте у виду еркера на конзолама, са аркадним отворима у облику такозваних моравских лукова, а надвишени су засебним четвороводним крововима с лучним забатом. Над централним октогоном је купола с лантерном, док су на задњој фасади у приземљу тространа тераса са аркадама, и две мање горње нише на угловима октогона. У целини је ово увећана варијанта балканског конака XIX века, али изузетно занимљиво, функционално и транспарентно решење у којем се прожимају истурене масе и увучени простори.

Другом варијантом пројекта архитект је нешто ближе одговорио захтевима конкурса у усклађивању са архитектуром Старог двора, подједнако и основом и спољним облицима. Основа је правоугаона, с пространим квадратним холем у средишту око којег су распоређене просторије, док су оне споредне сасвим у угловима. Овај тип основе биће значајан за распоред простора у неким Симеоновићевим пројектима приватних вила.⁴⁰ Главна фасада је оивичена у приземљу тремом са двојним кратким стубовима кубичног капитела, а средишњи улазни ризалит надвишен је лођом с аркадним отворима и засебним косим кровом са забатом. Са супротне стране, објекат комуницира са спољашношћу преко простране терасе у приземљу и лучних отвора као и горњом терасом у средишњем тракту. Бочни ризалити задње фасаде имају засебне кровове, ту је и једна мања угаона ниша, а главна кровна маса отворена је лантерном. Фасада није окарактерисана доследно једним стилем, већ се српско-византијски елементи (аркаде с ниским двојним стубовима, тремови са сводовима, грифони на постаментима прилазног степеништа) сусрећу са елементима балканске фолклорне архитектуре (еркер, ниша, дрвени застори прозора,

ХАЈНА ТУЦИЋ

Сл. 10. Вила за краљевиће на Дедињу – 1. варијанта основе (10a) + фасаде (10b+10c)

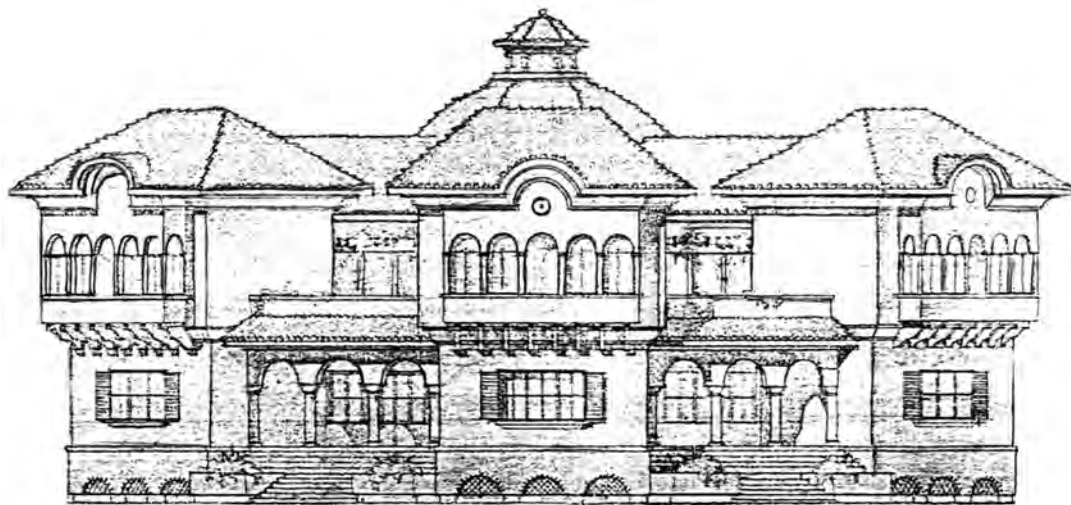
геометријски елемент поткровног венца, коси кровови, димњаци), а та комбинација је била присутна и на већини конкурсних пројеката осталих архитеката.⁴¹ И поред доследног одговора на конкурсне захтеве, за извршни пројекат изабрано је неоренесансно решење Александра Ђорђевића.

Пројекат виле Милутина Скакаљевића (1934–1935) био је први реализовани Симеоновићев пројекат с релативно савременим функционалним програмом простора.⁴² Једносратна грађевина је имала безорнаменталну фасаду. У првобитним варијантама основе средишњи попречни тракт излазио је у поље ризалита, док је у коначном пројекту увучен. Задржана је његова комуникациона улога и функционалан распоред простора, угаоно распоређене просторије, одражене на спољашњости фасаде, нарочито терасама и балконима заобљених углова, типичним елементом модерне београдске архитектуре, као што је и примена мањих кружних прозора. Углови куће око прозора били су обрађени у цигли, а од модерне концепције одударао је коси четвороводни кров с високим димњацима. Међуспратне армиранобетонске конструкције употпуњавале су савременост дизајна.

Зграда Зоре Аранђеловић (1935–1936), према типу двотрактне основе са бочним крилом, као и по распореду простора, слична је концепту Аероклуба. Ово је такође угаони објекат, двоспратна кућа с репрезентативним просторијама окренутим улицама, док се преко централног хола и залучене зимске баште излази у двориште, куда су оријентисане сервисне просторије и степеништа.⁴³ Са Аероклубом се може повезати и по репрезентативном третману фасада ка улицама и недекоративном фасадом са овалним испадима ка унутрашњем дворишту. Третман елевације овде нема елементе модернизма. Плитка рустичност високог приземља с лучним прозорима, у

којој се имитира зидање каменим квадерима, изведена је у камену тамније нијансе у односу на глатку оплату зоне спратова, рашчлањену профилисаним сведеним пиластрима између прозора. Отвори првог спрата, наизменично виши са балконским ковинама и они краћи без акцента, завршени су сегментним луком, а они изнад су правоугаони, још краћи и са мањим балконским ковинама. Последњу зону чине профилисани кровни венац и атика са балустрадама. Симеоновићевом дизајну припадају нацрти за декоративне ковине на прозорима, вратима и огради капије дворишта. На фасади из Смиљанићеве улице на бочном улазном ризалиту појављују се слепи прозори као потреба за хармонизовањем елемената ради ефекта репрезентативности.

Варијанте пројекта за вилу трговца Раде Петровића на Сењаку, из априла 1934. године, подсећају на пројекат за Олгу Крсмановић, једино што је улаз био планиран кроз терасу и водио је преко централног хола у зимску башту – истурен и надвишен средишњи ризалит, фланкиран двама нижим терасама са стубовима. Још тада је била формирана основна идеја главне фасаде с три ризалита, од којих је средњи посебно акцентован: пар коринтских полустубова са по два окулуса између, фланкирају два лучна отвора, улаз и велики прозор на спрату. У финалном пројекту из 1935–1938. године додати су плитки коринтски пиластри уз прозоре бочних ризалита. Прозори у приземљу су правоугаони, а они на спрату лучни и са ковинама. На свим фасадама бочни ризалити су обележени пиластрима, а средишњи је посебно акцентован паром монументалних канелираних полустубова, док је на задњој фасади то изведено транспарентним просторима, верандом (зимском баштом) у приземљу и терасом на спрату са двојним сведеним стубовима. Овде се такође појављује слепи прозор. Једини испад куће јесте полукружна

веранда с јонским стубовима која истиче велики салон. На супротној страни витраж по нацрту сликара Весе Поморишца осветљава степениште резбарено у храстовом дрвету.⁴⁴ Ово је најрепрезентативнији пример градске vile у архитектури Београда између два светска рата, али и најскладније решење архитекте Војина Симеоновића креирано на бази историјских стилова. У ентеријеру великог салона истичу се стубови у „стилу Луја XVI“ (сл. 11).

Зграда Александра Недељковића (1936–1937) је сте градска породична кућа монументалног габарита. То је веома оригинално дело архитекте у овој категорији породичног становања. (сл. 12)⁴⁵ Намењена је колективном становању, са пословним просторима у приземљу, становама за издавање на првом и другом и станом власника на трећем спрату. У време када је изграђена доминирала је околином, масивношћу блока и смелим уређењем фасаде. Обрађена је у мешовитој и маштовитој комбинацији традиционалног и новог, академске формуле и слободнијег, модернијег потеза, слично концепту фасаде Аероклуба. Два тракта основе

оријентисана ка Ломиној улици и улици Краљице Наталије спојена су средишњим трактом – комуникационим системом главног и споредних степеништа са засебним лифтовима – тако да је облик основе приближан слову „Н”. Посебна намена просторија по спратовима означена је различитим третманом зона главне фасаде. Доња рустична зона са ромбоидном оплатом истиче се мањим отворима сутерена и лучно завршеним улазним вратима и прозорима приземља. Следеће две етажне служиле су за издавање и та зона је обједињена плитким двоструким јонским пиластрима између прозора, од којих су доњи са балкон-ковинама и нешто виши. Завршетак тог дела елевације је традиционалан, као код Симеоновићевих пројеката приватних vila класицистичког манира – архитравна трака, профилисани „кровни” венац и атика са балустрадама. Међутим, након строго завршене академске схеме, архитект у последњој трећини фасаде уводи нове елементе. Посебно је декоративним елементима истакнут стан власника на трећем спрату, с нешто мањим прозорима, али удвострученим у односу на ниже спратове, у новом

Сл. 11. Вила Раде Петровића – историјска фотографија

ритму и лучно завршеним. Надвишени су забатним стрехама које формирају декоративни изломљени венац. Изолованост овог спрата обележава посебност: репрезентативност дневних просторија – салона, господске собе и трпезарије – као и приватност власника. Последњи спрат, „девојачке собе“ у виду окулуса довршавају акцентовање горњег сегмента фасаде да би на крају целокупни дизајн од подножја био уоквирен празним површинама.⁴⁶ То је корак испред концепције фасаде Аероклуба у смислу истицања кулисног и декоративног карактера фасаде. Поново се хармонизују хоризонталност и рустика првог и последњег регистра фасаде. Након извесног компромиса формира се сасвим нов завршетак елевације. Сада, и након друге стрехе, постоји перфорација зидног платна – оригинално решење које архитекту Симеоновића издиже међу модерније, оригиналније ствараоце, јер је на основу великог познавања историјског речника архитектуре креирао и улазио у експеримент, иако је, у односу на Аероклуб, решење на неки начин претрпано.

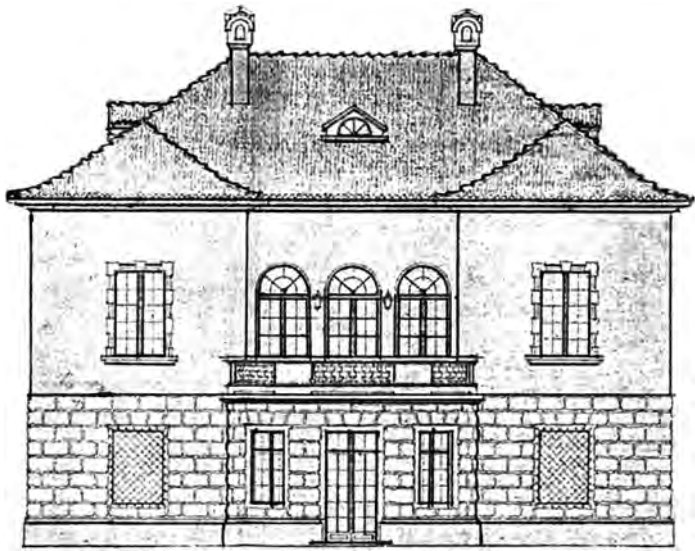
Сл. 12. Кућа Недељковић – историјска фотографија

Наручилац Михајло Глушчевић је током 1936. године из Париза одржавао преписку с архитектором у Београду у вези с планирањем виле у Дубровнику, постављајући услове прецизног распореда и броја просторија, трошкова, али и стила – „као ранији, провансалски француски“, да трпезарија има облик ротонде – при чему је Војин Симеоновић „прерадио“, у ствари, био упућен на план париског архитекта, извесног Мартена, који је претходно саставио решење централног дела куће. Симеоновић се жалио да због тога није могао бити слободан и да би више волео да у потпуности пружи своје интересантно решење. Након нових захтева и ограничења, наручилац није био задовољан ни после неколико понуђених варијанти, којима се тражила редукација пројекта, уз констатацију да се након одуговлачења дошло „до једног плана без стила и који не иде за једну вилу на мору, пре за предграђе једне вароши“. Контрадикторни захтеви наручиоца онемогућили су архитекту да настави радове на започетом објекту. На плану основе се, међутим, види да је Симеоновић пројектовао једно изузетно функционално и модерно решење.

Оба нивоа виле Марка Марковића (1937), у Румунској улици (данас Ужичкој), имају просторије организоване око централног хола, који са степеништем формира средишњи тракт. Као вила ван ужег градског подручја, има карактеристичну раствореност терасама и тремовима. Овај пројекат, такође, прати шаблон с рустичним соклом, средишњом зоном правоугаоних и лучних прозора, у алтернацији са двоспратним пиластрима и класичним завршетком с кровном атиком. На репрезентативној фасади ка улици, у средишњем ризалиту, пар доњих правоугаоних и лучних отвора спрата одвојен је двојним јонским пиластрима од бочних ризалита, у којима је тај однос 1:2 (по један прозор фланкиран паром пиластара).⁴⁷ Остале фасаде немају симетричан распоред због тремова, бочно – главни улаз – и на задњој фасади, чиме је просечен угао куће, где се појављује и слепи прозор.

Очуване су две варијанте основе спрата нереализованог пројекта виле госпође С. Јојкић (1937). То је угаони објекат, по типу плана сличан градској кући Аранђеловић, мада планиран за локацију између центра и предграђа. Овде је основа двотрактна са бочним крилима, скривеним улазом из унутрашњег дворишта, средишњим холлом, трпезаријом на углу и просторијама за презентацију оријентисаним ка улицама. На скици основе види се да су на обе фасаде истурени бочни ризалити заобљених углова и да су истакнути пиластрима уз прозоре, двојним у другој варијанти. Вероватно ово није био план вишеспратног објекта намењеног издавању, већ потребама једне породице, а то потврђује и термин „вила“ у заглављу пројекта.⁴⁸

Сл. 13. Вила Кратохвил – задња фасада

Вила Боривоја Кратохвила (1937–1939) на Сењаку приватни је објекат најмањег габарита који је пројектовао архитект Симеоновић (сл. 13). Приземна кућа изведена је у једноставном сведеном академском маниру, без класицистичких елемената и с косим четвороводним крововима. Средишњи тракт извучен је ка улици и акцентован прилазним степеништем и улазном лучном профилисаним конструкцијом на конзолама. Из дворишне стране тај тракт је увучен и обележен масивним полукружним испадом у нивоу сутерена, са излазом у двориште и бочним прозорима. Над њим су тераса са балустрадама и лучни отвори. У бочним ризалитима који имају засебне кровове налази се по један правоугаони прозор, као и на уличној фасади. Зона сокла која расте ка дворишту, изведена је у оплати која имитира зидање каменим квадерима, док је текстура горње зоне глатка. И на овако невеликом објекту нису изостали кључни квалитети архитекте Војина Симеоновића – хармонизовање елемената и осећај за пропорције, нарочито на задњој фасади, уз усклађивање равно и лучно завршених отвора.

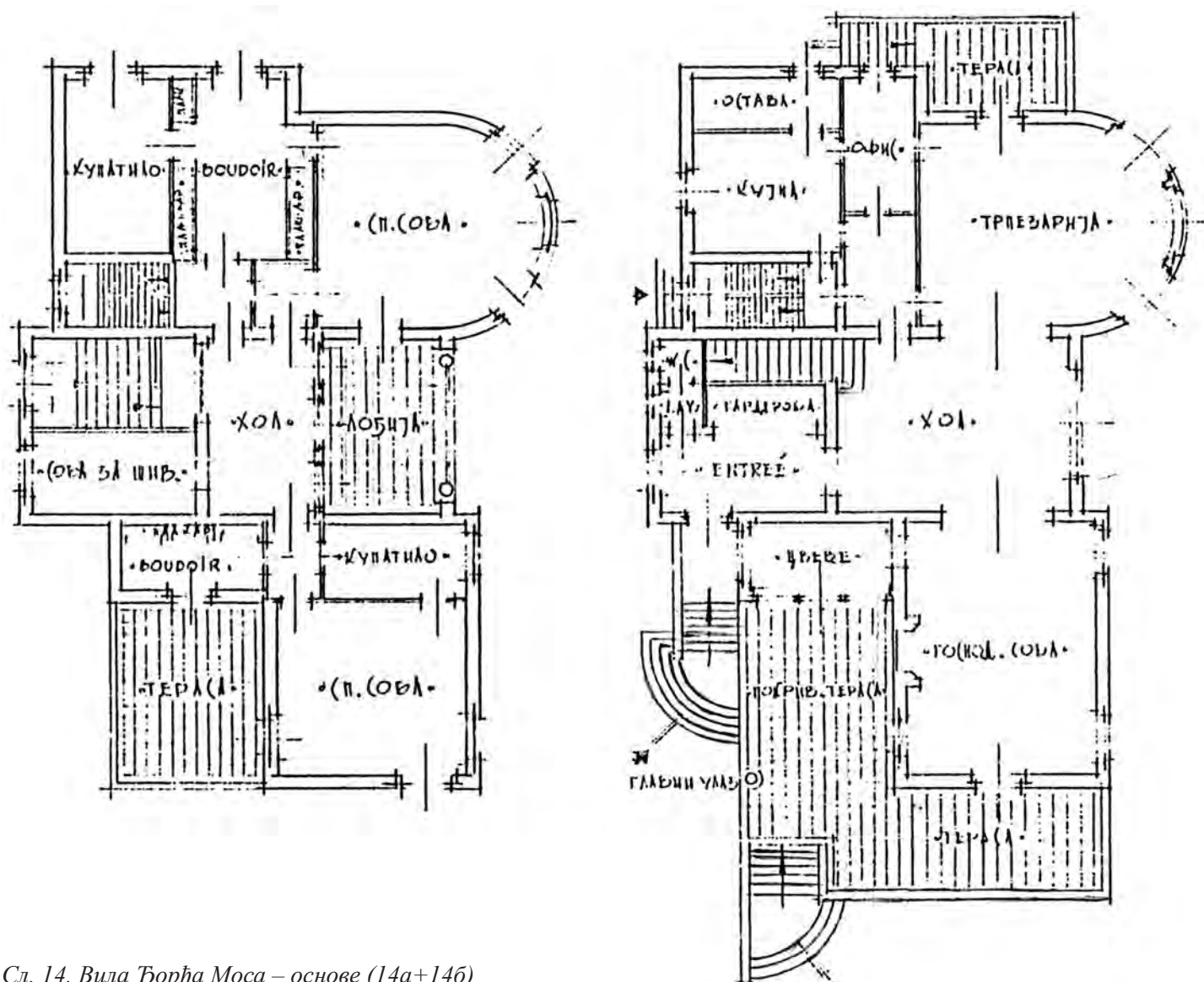
Пројекат за кућу Зденка Пилца (1937) није реализован, иако је наручилац активно учествовао у креирању распореда и намене просторија. Замисао је била да у приземљу има стан, са централним холем, трпезаријом и собом која излази на терасу, а на спрату гарсоњеру, која би имала засебан спољни улаз преко кружне куле са степеништем. Основа је асиметрична: главни већи простори на спољашњости у виду су посебних преклопљених маса које се надвисују, док су споредне јединице обједињене посебним трактом.

Преовлађују елементи архитектуре романтизма: облици отвора (бифоре), коси кровови, плитак еркер, преломљени луци, окулуси, витка кружна кула са степеништем и димњаци. Декоративан додатак су радови у кованом гвожђу, док је ограда балкона била планирана у дрвеном преплету.

Пројекат vile Николе Узуновића пресликан је пројекат vile Марка Марковића у истој улици, из марта–децембра 1937. године. Идентичан је распоред унутрашњих просторија, са занемарљивим разликама на фасадама. Зграда је почела да се зида по још неодобренем плану, али потписаном од стране власника и архитекте Симеоновића и под његовим надзором. Била је подигнута до крова – покривена, започети радови увођења инсталација – када је власник изненада предао довршење радова другом архитекти, Цветку Анђелковићу. Он је у потпуности преузео пројекат архитекте Симеоновића, поново исцртао планове основа и фасада са свим детаљима распореда отвора, чак и слепих на бочној фасади, декорисао их мотивом гирланди, додао на спољашњости два трема на главној и бочној фасади и повезао сва три предња трема великом приземном терасом. Изоставио је коринтске пиластре главне и задње фасаде, уместо балконских ковина ставио је балустраде и потписао се као аутор пројекта септембра 1938, који је и одобрен у децембру исте године.⁴⁹

На основу сачуваног плана приземља и спрата пројекта vile Ђорђа Моса (1938) сазнајемо да је Војин Симеоновић пројектовао још један изразито функционалан план простора који се на истинит начин одражава споља у виду разуђених маса. (сл. 14а, 14б) Тај пројекат би највероватније био најближи принципима модерне архитектуре. Оба нивоа састоје се од три засебно конципирана тракта, од којих је средишњи улазни извучен, са степеништем за спрат и централним холем. Одатле се у приземљу комуницира са овалном трпезаријом и сервисним просторијама (са засебним улазом и споредним степеништем) с једне стране и са господском собом и пространом угаоном терасом са друге, у функцији другог улаза. На спрату мањи хол излази на лођу и раздваја две собе са засебним купатилима. Примећује се слободније, модерније асиметрично решење, хармонично и компактно, с три наменски одвојена сегмента, са засебним улазима.

Слично типу куће Кратохвил, вила Ристе Миљутиновића (1939) јесте приземна кућа подигнута изван ужег градског подручја, која се прилагођава паду терена, с рустичним соклом, зоном приземља глатке фасаде, правоугаоним прозорима и лучним улазом уз степенишни прилаз. Надвишена је косим крововима. Издваја се слободнијим аранжманом основе угаоног

Сл. 14. Вила Ђорђа Моса – основе (14а+14б)

типа, при чему је распоред просторија функционалан. Примењени су испади на свим фасадама и несиметричан пласман прозора различите величине и облика, нарочито на бочној фасади. Задржана је репрезентативност главне фасаде у виду дискретне флоралне декорације отвора и решетки у кованом гвожђу.

Нереализован пројекат зграде Душана Миљковића (1940) припада типу градске вишеспратне породичне куће намењене колективном становању, са становима за издавање и станом породице власника на трећем спрату.⁵⁰ Двотрактне основе са средњим крилима, главним собним и салонским просторима окренутим улици и споредним у задњем тракту, док је у стану власника централни хол веза међу просторијама у предњем тракту. Општи концепт фасаде упућује на кућу другог адвоката, Недељковића, по пласману лучних отвора у приземљу и на последњем спрату, а правоугаоних у

међузони, једино што овде нема рашчлањености фасаде пиластрима између прозора, ни горње истурене стрехе, већ је велики испад ношен конзолама обједињено позиције средишњих просторија прва три спрата. Над четвртим спратом је профилисани кровни венац са балустар-атиком. У односу на кућу Недељковића, ово је корак уназад, схематизован академски приступ са украсом ковина, без нових елемената у композицији.

Скица основе друге куће Душана Миљковића показује четвортрактну основу са унутрашњим двоориштем. Два тракта обухватају собе оријентисане ка улицама и овални хол са степеништем ка унутрашњем двооришту, као и споредне просторије два наспрамна тракта. Непознат је изглед фасаде, али се у основи види да су позиције средишњих просторија обједињене испустима, слично плану претходне куће овог власника.

Последњи реализовани међуратни пројекат приватног објекта овог архитекте вила Љубише Перишића (1940–1942) налази се такође ван ужег градског подручја, на Дедињу. То је приземна грађевина са спратом у крову. Функционалност се огледа у организацији око централног степеништа, што се одражава на фасади плићим и снажнијим испадима ризалита и њиховим надвисивањем, као и асиметрично постављеним отворима. Насупрот уличној, релативно затвореној фасади с малим отворима, дворишна страна је растворена великим терасама широких arkada, с полукружним луцима у нивоу приземља и преломљеним у сутерену. Фасада је изведена у цигли, која на рубовима ризалита имитира зидање каменим квадратима. Кровна конструкција је нешто сложенија, јер садржи други ниво за становање. Инвеститор није пошао од потребе за исказивањем раскоши. Романтичарски елементи – готички лукови и коси кровови – дају средњовековне асоцијације.⁵¹

Други светски рат је означио завршетак једне етапе пројектантског рада Војина Симеоновића. Архитект је затворио пројектни атеље.⁵² Променом политичке структуре наступило је ново доба и, уместо индивидуалним, приватним наручиоцима, посветио се пројектовању масивних и безличних градских објеката, намењених смештању великог броја радника привредног предузећа, у складу са идејама о брзој обнови и идеалима колективног духа. Радио је на руководећим положајима бројних државних, „друштвених” предузећа, углавном Електропривреде, као шеф пројектног одељења и главни пројектант. Удео личног био је потпуно релативизиран, с обзиром на обимност радова и већи број сарадника који су учествовали у пројектовању, па се улога главног пројектанта сводила на општи концепт и завршни део уз потписивање, тј. више на одговорност него на креативност. Поред пет великих стамбених објеката, Симеоновић је у овом периоду реализовао два индустријска објекта, оба изван Београда, а остали пројекти друге намене, углавном настали за конкурсе – нису реализовани. У већини пројеката прихваћени су постулати соцреалистичке архитектуре.⁵³

Вредновање Симеоновићеве архитектуре

Из једног документа у заоставштини архитектуре откривамо да је најангажованији српски естетичар архитектуре Милутин Борисављевић описао свог колегу савременика архитекту Војина Симеоновића као „прононсираног модернисту”.⁵⁴ Међутим, Симеоновић је између 1926. и 1930. године радио код архитектке Александра Ђорђевића, где је учврстио академске принципе пројектовања, сарађујући на пројектима објеката класицистичког обележја и декоративне обраде. И касније, када је самостално пројектовао, већина радова

била је у сличном духу, сходно захтевима богате грађанске клијентеле, која је за своје приватне виле желела раскошну архитектуру. Једино рани конкурсни пројекти са архитектором Прљевићем – пројекат зграде Аероклуба, куће Скакаљевић и куће Недељковић, и каснији, нереализовани пројекат куће Мос – могу одговарати одредници којом је Симеоновића описао Милутин Борисављевић.

Могуће је Симеоновићеве пројекте из периода између два светска рата сврстати у неколико типова грађевина. Критеријуми у овој класификацији јесу локација и намена објеката: I – репрезентативна јавна грађевина, II – приватна градска кућа, III – вила – породична кућа за индивидуално становање изван ужег градског подручја и IV – владарска резиденција / краљевска вила.⁵⁵

I Једини Симеоновићев међуратни пројекат јавно-стамбене намене јесте Дом Аероклуба Краљевине Југославије, монументално угаоно здање које доминира простором и које се модерном архитектуром посебно издваја међу најзначајнијим грађевинама у најужем центру Београда. Главни улаз за јавни приступ свечаним просторијама и осталим просторима Аероклуба одвојен је од бочних улаза који воде у стамбене одељке.

II Могу се разликовати куће намењене становању једне породице од оних које, поред власниковог стана, обухватају станове за издавање, тј. оне намењене колективном становању, што одговара новом европском типу становања. Та подела везана је и за одговарајуће типове основа, мада је то увек типичан београдски стан тог времена са средишњом просторијом.⁵⁶ Куће су на регулационој линији, са бочним фасадама ослоњеним на суседне објекте, или само једном страном уз суседе, а другом окруженом двориштем. У првом случају претежно је реч о двоспратним кућама. У другом, куће за издавање су вишеспратни објекти са станом на целој површини једног спрата, који припада власнику. Обично су двотрактних основа са бочним или унутрашњим, односно средњим крилима, и одговарао би им термин приватна стамбена зграда. Од кућа овог типа реализован је један пројекат са фасадом у модернизованом маниру (кућа Недељковић), један у традиционално академском (кућа Аранђеловић), два нереализована пројекта са такође академским третманом фасада, а за једну је изглед остао непознат.

III Виле које је пројектовао Војин Симеоновић изван ужег градског подручја налазе се у резиденцијалним четвртима надомак Београда, на Сењаку и Дедињу. То су слободностојеће куће на парцели,

удаљене од регулационе линије, намењене повременим и сталним засебном породичном становању. Од вила тј. приватних кућа у ужем градском подручју разликују се по типу основе. Поред симетричних, примећују се разуђени и слободније решавани простори у складу с потребама власника. Посебно је истакнута форма улаза степенишним прилазом, а остварена је и већа комуникација са двориштем преко бочних и задњих улаза-излаза. Одликују их оживљеност и раствореност кубичне форме тремовима и терасама са стубовима. Често је употребљавао и мање окулусе (виле Скакаљевић, Милутиновић, Петровић, Марковић, Пилц, као и на кућама у граду, Недељковић и Миљковић). Могуће је повезати Симеоновићеве пројекте вила и на основу стила:

- класицистичке (виле Петровић, Марковић, Узновић);
- академски сведеније (виле Крсмановић, Кратохвил, Милутиновић);
- са елементима романтизма (виле Перишић, Пилц, Глушчевић);
- са елементима модернизма (виле Скакаљевић, Мос).

IV Овом типу припадају две варијанте пројекта за Бели двор на Дедињу, обе симетричног решења основе, у варијантама српско-византијске и балканске профане архитектуре, настале са свешћу о архитектури суседног Старог двора. Друга варијанта, нарочито њена основа, биће значајна за Симеоновићеве пројекте вила изван ужег градског подручја (виле Крсмановић, Петровић, Кратохвил).

Од естетских принципа академског начина компоновања у архитектури Војина Симеоновића задржани су симетричност, правилан распоред простора и ритам отвора, хармонично усклађивање фасадних елемената, док је примена декорације историјског порекла заступљена у већини примера.⁵⁷ У домену основе објеката архитектура Војина Симеоновића не издваја се новинама, већ функционалношћу. Поред симетричних, има и више асиметрично распоређених простора, од којих су пројекти кућа Михајла Глушчевића и Ђорђа Моса можда најближи принципима решавања простора модерне архитектуре, а то се код последње највероватније огледа у спољном обликовању маса, судећи према основи, јер нема сачуваног плана фасаде. За разлику од плана простора, могуће је уочити индивидуални допринос архитектуре Симеоновића на пољу организације фасаде. Иако је већина пројеката обележена препознатљивим знацима, коришћеним вековима у историји архитектуре, и то највише класицистичким или романтичарским елементима,

архитект је показао изузетну вештину компоновања, осећај за хармонију и одмереност пропорција у оквиру академске схеме. Неколико пројеката изведено је другачијим, слободнијим приступом и посебним, умереним одступањем од метода академизма, пре свега, свођењем елемената, начином стилизације, али и уношењем нових елемената у композицију фасаде, што је у складу с „периодом модернизације еклектичних архитектонских облика и композиција”.⁵⁸ Таквим начином рада близак је неким остварењима архитеката Д. М. Лека, браће Крстић, М. Злоковића и Б. Маринковића. Вила Скакаљевић и пројекат вила Мос издвајају се модерним безорнаменталним третманом и тиме улазе у ред међуратних модернистичких пројеката какве су стварали архитекти Б. Којић, М. Злоковић и Д. Брашован. Међутим, реализовани пројекти Аероклуба и куће Недељковић најзначајнији су примери креативности којима се архитект Војин Симеоновић издваја из мноштва међуратних српских архитеката као посебна вредност. На овим објектима су уочљиви нови принципи и то су репрезентативна дела декоративне варијанте српске модерне архитектуре у Београду. Војин Симеоновић је донео нову композицију модерне фасаде, у којој се негира стриктна академска троделна хоризонтална подела. Академска схема је нарушена и новим пропорцијама ширих отвора. Архитект је формирао нов завршетак елевације, чиме је допринео обогаћивању типа композиције фасаде. Начином стилизације или цитирања класицистичких мотива, обогатио је метод модернизације класицизма, тј. декоративну варијанту модерне архитектуре. Изузетан је и јединствен његов допринос даљој европеизацији београдске архитектуре.⁵⁹ После зграде француске амбасаде у Београду (1928–1933), француског архитектуре Р. А. Експера, Аероклуб – као дело српског архитектуре – по класицистичкој елеганцији и модерности представља најизражајнију архитектуру ар декоа у Београду.

Војин Симеоновић је у периоду између два светска рата, као архитект и као пилот, припадао београдској елити, био уважаван од својих колега, омиљен у културним круговима. Ту је проналазио приватне наручиоце за своје пројекте – адвокате, лекаре трговце... Није испољавао велику уметничку слободу у пројектима и већим делом је конзервативна реч наручилаца била пресудна. Највероватније су сама природа овог архитектуре, његов више рационалан, неромантичарски дух, као и изражен осећај одговорности и самодисциплине – у чему је доста утицаја имало школовање у немачкој реалној гимназији – усмерили његов архитектонски израз. Највише пројеката носило је обележје анахроних стилова – од којих му је омиљен био француски класицизам, тзв. стил Луј XVI – док је мањи број наручилаца пожелело

кућу у савременом, тј. модерном европском стилу двадесетих и тридесетих година XX века. Пројекти вила Војина Симеоновића могу се сврстати у најскладније академске творевине, најрепрезентативније луксузне приватне куће у Београду између два светска рата, са декоративном раскошном обрадом фасада и ентеријера, а најрепрезентативнија међу њима јесте вила трговца Раде Петровића на Сењаку. Виле представљају одраз уверења српске богате грађанске класе, која је у тежњи за достизањем европског стандарда и истицања свог посебног положаја у друштву, преузимала облике архитектуре старије европске буржоазије, што сведочи о друштвено-политичкој, привредној и културној европеизацији Београда тог времена. Као академичар, Симеоновић је био близак архитектима Милутину Борисављевићу, Александру Ђорђевићу, Јосифу Најману, Ђорђу Ђорђевићу, Браниславу Маринковићу, Богдану Несторовићу, Драгославу Радисављевићу и другима који су пројектовали у стилу „француске ренесансе“ или тзв. барокног неокласицизма.

За архитекту Симеоновића естетска, елегантна форма је финализација, круна једног пројекта. Архитектонски идеали Војина Симеоновића стабилност, квалитет, удобност и естетика одражавају личну потребу за квалитетом, те је стога знао да удовољи захтевима наручилаца из истог културног круга. Конструкција његових објеката је савремена, од армираног бетона. У неким пројектима постоји одраз распореда унутрашњих простора на спољне форме које се прожимају. Ту су и модерне инсталације: водовод, канализација, централно грејање, лифт, по немачким стандардима. Материјали којима је обложен и декорисан ентеријер, као и намештај, некад и Симеоновићева креација,

врхунског су квалитета и мајсторски обрађени, уз вођење рачуна о нијансама у односу. Да су стабилност и функционалност унутрашњег простора, удобност и квалитет доминирали над истинитошћу која би се видела на фасади – указује и појава слепог прозора. Архитект који је изузетно водио рачуна о детаљу, остављао је овај елемент као нерешен.

Није се прикључио Групи архитеката модерног правца, нити другом удружењу модерно оријентисаних колега, и током самосталног рада пројектовао је свега неколико дела у духу декоративне варијанте модерне архитектуре. Приближио се сасвим модерно опредељеним српским архитектима преко конкурсних пројеката с Прљевићем и пројектом виле Ђ. Моса. Од реализованих дела преовлађују она у академском духу. Стога је остао у сенци других српских међуратних архитеката наметљивијег и савременијег става.

Архитект Војин Симеоновић је изградио особен стил, умерену прочишћену варијанту академског класицизма и историцизма, без наглашених еклектичких метода, али нека његова дела садрже елементе и принципе европског стила ар декоа, односно декоративне варијанте модернизма. Његова архитектура остала је верна идеалу о естетском ефекту архитектуре и у време чистог модернизма у београдској архитектури. Реализација двају кључних пројеката, уједно његових најмонументалнијих међуратних објеката – Дома Аероклуба и куће Недељковић – као и неки нереализовани пројекти сврставају га у ред значајнијих српских архитеката XX века, који су по својој оригиналности и извесној истраживачкој димензији допринели обогаћивању и разноликости архитектуре и формирању модерног изгледа и духа Београда.

КАТАЛОГ ПРОЈЕКТАТА

1. *Исток – Светосавски темат*, студентски рад, нереализован пројекат, 1924, заоставштина архитекте Симеоновића.
2. *Зграда Архитектонског одсека Техничког факултета у Београду*, дипломски рад – нереализован пројекат, 1925.
3. *Ратнички дом у Београду*, нереализован пројекат, 1929.
4. *Палата бановине у Сплиту*, конкурсни пројекат у сарадњи са архитектом Прљевићем, 1930, заоставштина архитекте Симеоновића и регистратор 285 у заоставштини архитекте Миладина Прљевића.
5. *Палата бановине у Скопљу*, пројекат ужег конкурса, с архитектом Прљевићем, 1930, (непознат изглед), податак из заоставштине архитекте Симеоновића.
6. *Железничка станица у Скопљу*, конкурсни пројекат с архитектом Прљевићем (откупљен), 1931, заоставштина архитекте Прљевића, регистратор 286.
7. *Југословенско посланство у Анкари*, конкурсни пројекат у заједници с архитектом Прљевићем, 1931, заоставштина архитекте Симеоновића.
8. *Нова станична зграда Београд – Дунав*, конкурсни пројекат, 1931.
9. *Зграда Милоша Јовановића*, Кнез Милетина 25 (1896–1935. године, 1935–1946. Улица кнеза Павла, 1946–2004. Улица 29. новембра, данас Булевар деспота Стефана), нереализован пројекат из маја 1931, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 9).
10. *Здружене Берза и Аеро клуб*, конкурсни пројекат, јануар–фебруар 1932, заоставштина архитекте Симеоновића.
11. *Дом Аеро клуба*, Узун Миркова 4, јануар–фебруар 1932, конкурсни пројекат с архитектом Прљевићем, откупљен, реализовано 1934, коначни пројекат В. Симеоновић, јануар–мај 1932, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 6,7); ИАБ ТД Ф 10-5-1932; ОН, 14. јул 1932, 418.
12. *Вила Олге Крсмановић*, Румунска 37 (данас Ужичка 33), март–мај 1932, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 9); ИАБ ТД Ф 14-29-1932; ОН, 21. јул 1932, 431.
13. *Скица за цркву*, јул 1932, заоставштина архитекте Симеоновића.
14. *Хотел у Сплиту*, септембар 1933, конкурсни пројекат са архитектом Прљевићем (друга награда), заоставштина архитекте Прљевића, регистратор 287; мања скица у заоставштини архитекте Симеоновића.
15. *Вила за Њихова краљевска величанства краљевиће* – Бели двор на Дедињу, две варијанте нереализованог пројекта из 1934, заоставштина архитекте Симеоновића.
16. *Вила Милутина Скакаљевића*, између улица Николе Стефановића и Метохијске, септембар–октобар 1934, април 1935; срушена 1989–1991, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 9); ИАБ ТД Ф 9-8-1935; ОН, 22. август 1935, 445.
17. *Зграда Зоре Аранђеловић*, угао Његошеве и Смиљанићеве улице, мај–јун 1935, реализовано 1936, заоставштина архитекте Симеоновића, Ф 1; ИАБ ТД Ф 10-7-1935; ОН, 29. август 1935, 476.
18. *Вила Раде Петровића*, Симићева 6, август 1935, октобар 1938, реализовано 1939, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 1); ИАБ ТД Ф 25-8-1935; ОН, 25. септембар 1937, 435–437.
19. *Зграда Александра Недељковића*, Краљице Наталије 62–66 (сада 46–48), април 1936, реализовано 1936/1937, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 8); ИАБ ТД Ф 10-28-1936; ОН, 24. септембар 1936, 560; измена плана ОН, 20. мај 1937, 252, 253.
20. *Вила на мору Михајла Глушчевића*, нереализован пројекат за Дубровник, октобар–децембар 1936, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 2).
21. *Вила Марка Марковића*, Румунска 37 (сада Ужичка 31), март–децембар 1937, ИАБ ТД Ф 4-4-1937; ОН, 19. јун 1937, 304 (29. јануар 1938, 65).
22. *Вила госпође С. Јојкић*, Милоша Великог (?), нереализован пројекат, фебруар 1937, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 4).
23. *Зграда Вуке Јањић*, Мајке Јевросиме (?), нереализован пројекат, фебруар 1937, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 4).
24. *Вила Боровоја Кратохвила*, Милована Глишића 9, март 1937, реализовано 1939, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 9); ИАБ ТД Ф 29-17-1937; ОН, 20. мај 1937, 252–253.
25. *Вила Зденка Пилца*, угао Чедџе Мијатовића и Миријевског пута (данас Милана Ракића 22), нереализован пројекат, јул 1937, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 4).
26. *Вила Николе Узновића*, Румунска 54 (данас Ужичка 44), септембар–октобар 1937, јануар 1938, реализовано 1938 (уз спољне додатке архитекте Цветка Анђелковића), заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 4); ИАБ ТД Ф 28- 21-1937, само планови Цветка Анђелковића; *Правда*, 3. март 1940, 5. мај 1940.
27. *Вила Ђорђа Моса*, Толстојева 36, нереализован пројекат, март 1938, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 4).
28. *Вила Ристе Милутиновића*, угао Симе Лазивића и Ружићеве, јун 1939, измена децембар 1939, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 4); ИАБ ТД Ф 21-21-1939; ОН, 30. октобар 1939.
29. *Гробница Бајлони*, Ново гробље 78/34, август–септембар 1939, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 3).
30. *Зграда Душана Миљковића*, Страхињића бана 56, нереализован пројекат, јануар 1940, заоставштина архитекте Симеоновића (Ф 5); ИАБ ТД Ф 10-47-1926.
31. *Вила Љубише Перишића*, Румунска 12 (данас Ужичка), 1940, измена 1941, реализовано 1942, заоставштина архитекте Симеоновића, ИАБ ТД Ф 25-19-1940.

НАПОМЕНЕ:

1] Овај текст је прерађен дипломски рад *Живот и рад архитектке Војина Симеоновића*, који је одбрањен у марту 2001. године, на Катедри за историју архитектуре Одељења историје уметности Филозофског факултета у Београду.

2] Захваљујем кћерки архитектке Симеоновића, историчару уметности професору др Ивани Симеоновић-Ђелић, на указаном неограниченом поверењу, изузетној помоћи у класификовању материјала породичне заоставштине и у употпуњавању података сећањем на свог оца. Део Симеоновићевих пројеката из међуратног периода чува се и у Историјском архиву Београда. Неке фотографије из заоставштине налазиле су се у Заводу за заштиту споменика културе града Београда. Сам архитект је почетком 1972. предао историчару уметности из Завода Гордани Гордић непотпун списак својих радова и неке фотографије, које су овом приликом враћене у заоставштину. Предусретљивошћу Завода за заштиту споменика културе града Београда, прегледана је фото-документација везана за мање приступачне објекте овог архитектке. Репродукције неких раних пројеката сачувао је и архитект Зоран Маневић, који је љубазно омогућио увид у сачувану грађу о архитектима. Од хемеротечког материјала обрађен је онај који се односи на Аероклуб, од чега су најважнији извори пронађени у библиотеци Музеја југословенског ваздухопловства. Захваљујући изузетном ангажовању господина Љубише Ђорђевића, из Удружења за неговање ваздухопловних традиција, при Ваздухопловном савезу Југославије у Београду, затим директора Музеја југословенског ваздухопловства господина Чедомира Јањића, као и господина Александра Кола, из истог музеја, разјашњени су многи подаци везани за пилотску каријеру Војина Симеоновића. Несебично је помогао и историчар уметности Милан Миловановић присећањем на многе податке до којих је дошао у претходно започетом краћем истраживању о овом архитекти. У истраживању је била драгоцену богата колекција фотографија београдске архитектуре господина Милоша Јуришића. Приликом обиласка објеката, љубазно су изашли у сусрет потомци власника и данашњи станари, као и амбасаде Гане, Канаде и Јапана, чије су резиденције смештене у вилама које је пројектовао Војин Симеоновић.

3] И. Здравковић, *Виле на Топчидерском брду и Дедињу*, Уметнички преглед, 7, Београд, 1939, 198–201.

4] Архитект Војин Симеоновић помиње се у: М. Сомборски, *Развој Београда између два рата*, Архитектура-Урбанизам, Загреб, 1951, 40–51; У. Мартиновић, *Модерна Београда – архитектура Србије између два рата*, Београд, 1972, 25, 29, 83, 86; Г. Гордић, *Биографије*, у: Српска архитектура 1900–1970, Београд, 1972, 140; Б. Несторовић, *Постакадемизам у архитектури Београда (1919–1941)*, ГГБ, XX, Београд, 1973, 339–379; исти, *Градитељи Београда 1919–1941*, Историја Београда III, Београд, 1974, 73, 185–191; З. Маневић, *Наши неимари 13 (Миладин Прљевевић)*, Изградња 7, Београд, 1980/1981, 40; Б. Вујовић, *Београд у прошлости и садашњости*, Београд, 1994, 150; А. Антић, *Виле*, Комуникација, 87, Београд, мај 1994, 6–11; А. Кадијевић, *Београдски опус архитектке Милана Минића (1889–1961)*, ГГБ, XLIII, Београд, 1996, 136; исти, *Један век тражења националног стила у српској архитектури*, Београд, 1997, 133, 182, 224; М. Миловановић, *Бисер као мираз*, Врачарски гласник, 22, Београд, септ.–окт. 1998, 30, 31; А. Кадијевић, *Значај заоставштине архитектката за историографију српског градитељства и службу заштите*, Наслеђе, III, Београд, 2001, 211–215; Љ. Милетић-Абрамовић, *Архитектура резиденција и вила Београда 1830–2000*, Београд, 2002, 168–179; А. Кадијевић, *Естетика архитектуре академизма (XIX–XX век)*, Београд, 2005, 348, 361, 366; С. Г. Богуновић, *Војин Симеоновић*, у: Архитектонска енциклопедија Београда XIX и XX века, II, Београд, 2005, 1081–1082.

5] Материјал је очуван у заоставштини у изворном стању, на кртом паус-папиру великог формата, без радних копија.

6] С. Лазић, *Послератна архитектура наше престонице*, Уметнички преглед, 6–7, Београд, 1940, 214; О. Минић, *Развој Београда и његова архитектура између два рата*, ГГБ, I, Београд, 1954, 184; Љ. Благојевић, *Модерна кућа у Београду*, Београд, 2000, 22, 25.

7] С. Лазић, *нав. дело*, 214, 215; Б. Несторовић, *Постакадемизам у архитектури Београда*, 357, 377; З. Маневић, *Појава модерне архитектуре у Србији* (докторска теза), Београд, 1979; Љ. Благојевић, *нав. дело*, 7.

8] Љ. Благојевић, *нав. дело*, 73, 90.

9] Б. Којић, *Друштвени услови развита архитектонске струке у Београду 1920–1940. године*, Београд, 1979.

10] З. Маневић, *нав. дело*, 223.

11] З. Маневић, *Новија српска архитектура*, у: Српска архитектура 1900–1970, Каталог МСУ, Београд, 1972, 17–19; Б. Несторовић, *нав. дело*, 342, 364.

12] Скица пројекта куће изведене у стилу сецесије чува се у породичној заоставштини. Кућа је почетком педесетих година XX века била одузета породици, у замену за неколико станова, и предата у власништво америчке амбасаде. Главна фасада куће није мењана, док су бочне прекривене доградњом двају виших објеката.

13] Војни рок Симеоновић је служио у Команди парка 3. поморске ваздухопловне команде, Хидропланска станица у Кумбору, Бока Которска.

14] Наредбом команданта морнарице адмирала Виктора М. Викархаузера, од 23. септембра 1931. године. Хидроавијација је део морнарице за испомоћ копненом ваздухопловству (војној авијацији).

15] Војин Симеоновић званично има укупно 872 часа лета. Од 1931. до 1941. године он је на хидроавиону налетео 398 часова, а на авиону 474 часа. По мишљењу Александра Кола, највероватније је, поред дипломе хидропилота, био носилац и друге дипломе пилота.

16] *Службени војни лист*, 6. септембар 1935.

17] *Службени војни лист*, 1. април 1939.

18] Пројекат помиње А. Кадијевић, *Један век тражења националног стила у српској архитектури*, 133; З. Маневић, *Лексикон српских архитектката 19. и 20. века*, 163.

19] Пројекат зграде Архитектонског одсека Техничког факултета из 1925. године, који је Симеоновићев дипломски рад, и конкурсни пројекат за Ратнички дом из 1929. године остају, за сада, непознатог изгледа и захтевају додатно истраживање.

20] Примери кућа Тихомира Панића у Кнеза Милоша 70 и Владе Теокаревића у Кнеза Милоша 72 и други реализовани пројекти архитектке Александра Ђорђевића, укључујући и Бели двор на Дедињу, могу сведочити о томе да је Војин Симеоновић, радећи у овом атељу, прилагођавао свој рад одређеној академској схеми у основи грађевине и у систему елевације – чак распоредом и обликом отвора – а највише декоративном обрадом ентеријера и екстеријера у духу француске и енглеске ренесансе, што ће бити одлика и већине његових каснијих пројеката у међуратном периоду. О архитекти Александру Ђорђевићу: М. Просен, *Градитељски опус архитектке Александра Ђорђевића (1890–1952)*, Наслеђе, VII, Београд, 2006, 167–203.

21] Мање перспективне скице ових пројеката очуване су у заоставштини архитектке Симеоновића, док се оригинални планови на паусу и исте перспективне скице (са изузетком Посланства у Анкари) налазе у заоставштини архитектке Миладина Прљевића, сада у Одељењу архитектуре Музеја науке и технике, регистратори 285, 286, 287. Захваљујем историчару уметности Снежани Тошевој на сарадњи и консултацијама.

22] А. Кадиевић, *Један век тражења националног стила у српској архитектури*, 182, помиње је као неидентификовану палату; З. Маневић, *Лексикон српских архитеката 19. и 20. века*, 163.

23] Према подацима из заоставштине архитектке Симеоновића, на овом ужем конкурсу превагнуо је пројекат архитектке Виктора Лукомског.

24] З. Маневић, *Наши неимари 13 (Миладин Прљевић)*, Изградња, 7, 40; исти, *Лексикон српских архитеката 19. и 20. века*, 163, истиче пројекат као „један од најзначајнијих примера интернационалног стила у српској архитектури“.

25] Војин Симеоновић наводи да је овај пројекат настао у сарадњи са Прљевићем, али и то да је реализован по њиховом пројекту, мада се зна да је изабран рад Косте Ј. Јовановића, градитеља опленачког маузолеја, А. Кадиевић, *нав. дело*, 77, 149, 150. Пројекат Косте Ј. Јовановића сачуван је и у Прљевићевој заоставштини, док се скица и планови заједничког пројекта Симеоновића и Прљевића не налазе у тој фасцикли, регистратор 286.

26] Аероклуб „Наша крила“ Краљевине Југославије (назив од 1929) настао је из првобитног ратног, тј. војног удружења авијатичара са Солунског фронта, основаног октобра 1921. године, под називом „Српски аероклуб“. Оно је окупљало осниваче српског ваздухопловства, уз сећање на многе погинуле. Крајем 1922. године, Српски аероклуб ушао је у Међународну аеронаутичку федерацију (FAI), почетком 1923. постао је Аероклуб Краљевине СХС, од 1929. Краљевине Југославије. Циљеви ове националне установе цивилног ваздухопловства, која сарађује с војним ваздухопловством у одбрани земље, али која је и важан привредно-економски фактор, били су комплексни: оснивање домаће аеронаутичке индустрије, развијање ваздушних саобраћајних линија, истраживање животињског света из ваздуха, снимање земљишта и градова, организовање спортских манифестација, ангажовање ваздушне полиције, организовање надзора од пожара... Намена Аероклуба била је обједињавање свих установа цивилног ваздухопловства, окупљањем чланова, организовањем конференција и аеромитинга, ширењем свести о значају цивилног ваздухопловства као дела народне одбране, али и привлачењем елитног друштва Београда. Међутим, није било заједничких просторија клуба. Средства за куповину земљишта и градњу Дома прикупљена су самостално, у току три године, од лутрија и донација, те је грађевина задужбинског карактера. Како је предвиђено и издавање простора, Аероклуб је био обезбеђен и редовним месечним приходом од рентирања за потребе ангажовања у оквиру својих институција: пилотске школе, школе за једрење и листа „Наша крила“. Аеро-серкл је пропагандни огранак Аероклуба и налазио се на првом спрату у репрезентативној сали за свечаности, посебно уређеној за окупљање чланова Аероклуба и других пријатеља ваздухопловства, али и потенцијалних донатора. То је био велики друштвени центар у престоници Краљевине. Камен темељац Аероклуба освећен је 7. августа 1932. године. Дом Аероклуба и плоча изгинулим авијатичарима освећени су 20. јануара 1935. године; Аноним, *Аеро-клуб Краљевине Југославије*, Алманах југословенске авијације, Београд, 1930, 21–24; Ст. М., *Резултат конкурса за идејну скицу дома Аеро-клуба у Београду*, Наша крила, број 95, Београд, април 1932, 1734, 1735; Аноним, *Освећење камена темељца палате Аеро-клуба*, Наша крила, број 102, Београд, 16. VIII 1932, 16–18; Аноним, *Освећење камена темељца дома Аеро-*

клуба, Политика, Београд, 27. јул 1932, 5; В. Симеоновић, *Дом Аеро Клуба Краљевине Југославије*, Годишњак југословенског ваздухопловства, Београд, 1933/1934, 145, 146; С. Шећеров, *Дом Аеро Клуба Краљевине Југославије*, Наша крила, бр. 152, Београд, 25. новембар 1933, насл. стр.; Аноним, *Освећење Дома Аеро Клуба и спомен плоче изгинулим авијатичарима. Отварање Аеро серкла*, Годишњак југословенског ваздухопловства, Београд, 1935, 177–179. Зграда Аероклуба у Београду је Одлуком Владе Републике Србије утврђена за споменик културе (Одлука бр. 559, *Сл. гласник РС*, бр. 30/2007).

27] На конкурс који је расписао Грађевински одбор Средишне управе Аероклуба стигло је 48 радова, 35 из Београда, шест из Загреба, по један из Љубљане, Ниша и Вуковара, док су из тадашњег иностранства стигла два рада, из Париза и Прага. У оцењивачком суду били су Тадија Зондермајер, Славко Шећеров, Петар Бајаловић, Анта Радојевић, Миодраг Пауновић и Светозар Јовановић. Прва награда није била додељена, јер ниједан рад није у потпуности задовољио захтеве програма. Другу награду су добили архитекти Миша Манојловић и Исак Азријел, док су откупљени пројекти Блаже Мисите Катушића из Земуна, затим архитектата Александра Ђорђевића, Војина Симеоновића и Миладина Прљевића, Николе Шилова и Андрије Папкова, Милана Злоковића, Милана Секулића, свих из Београда, као и Фројденрајха и Дајча из Загреба и Милана Хећимовића из Прага; Ст. М., *Резултат конкурса за идејну скицу Дома Аеро клуба у Београду*, Наша крила, бр. 95, април 1932, 1734 (Музеј југословенског ваздухопловства).

28] Како је истовремено било предвиђено зидање двају објеката различите намене у оквиру једног блока, Војин Симеоновић је оба замислио као целину у једном пројекту „из урбанистичких и естетских разлога и ради ефекта монументалности“, као симетрично решење у којем средишња, модернистичка, профилисана вертикала главне фасаде обележава двојну намену у јединственом комплексу. Симеоновић је у техничком опису објаснио да је пошао од већ утврђене висине и дефинитивно усвојене и израђене фасаде за Дом Аероклуба. Тако је планирао да и Берза има изглед сличан Аероклубу.

29] Плоча с представом Дедала и Икара, замишљена је на средини горњег обода главне фасаде, а скулптура Икара аплицирана на сам угао над зоном мезанина. Ова два елемента ипак нису изведена, највероватније због исте тематике на витражу у прилазном степеништу хола. Скулптура је била предвиђена и у конкурсном пројекту Здружене Берзе и Аероклуба и то за оба угла. Према подацима из Музеја југословенског ваздухопловства слична скулптура Икара, рад вајарке Злате Марков, постављена је око 1939. на фасаду Команде ратног ваздухопловства у Земуну, архитектке Брашована из 1935. године.

30] В. литературу о ар декоу: D. Klein, N. A. McClelland, M. Haslam, *In The Deco Style*, London, 1987; A. Duncan, *Art Deco*, London, 1988 (repr. 1995); Jean-Paul Bouillon, *Art Deco in Wort und Bild 1903–1940*, Stuttgart, 1989, Z. Manevic, *Art Deco and National Tendencies in Serbian Architecture*, Journal of DAPA 17, Miami fall 1990, 71–75; P. Bayer, *Art Deco Source Book*, London, 1997; Б. В. Поповић, *Учешће Краљевине СХС на Међународној изложби модерних примењених и индустријских уметности у Паризу 1925. године*, Зборник Народног музеја XVI/2, Београд, 1997, 233–243; P. Bayer, *Art Deco Architecture*, London, 1999, М. Јовановић, *Француски архитект Експер и ар деко у Београду*, Наслеђе, 3, Београд, 2000, 67–83; Љ. Благојевић, *нав. дело*; С. de la Bedoyere, *Art Deco*, London, 2005; A. van de Lemme, *Art Deco*, London, 2005. Код Аероклуба је приметан утицај француског и немачког стилизованог класицизма, у складу са општим француским културним утицајем, и утицајем у области ваздухопловства, али и немачким стандардима у области технике и индустрије. Строги сведени класицизам, масивност и чистота, строгост композиције и планирана скулптура упућују

на монументалну архитектуру тоталитарних режима Италије и Немачке, СССР и Јапана, типичну за то време градње, око 1933 године. Аналогије су могуће са зградом канцеларија Рајха у Берлину, архитекте А. Шпера, са скулптуром Икара над улазом; о утицају тоталитаризма на архитектуру в. З. Маневић, *Појава модерне архитектуре у Србији*, 224; исти, *Архитектура и политика (1937–1941)*, ЗЛУМС, 20, Нови Сад 1984, 293–310; Б. Несторовић, *Постакадемизам у архитектури Београда*, 372, 373, 377; П. Ј. Марковић, *Београд и Европа 1918–1941*, Београд, 1992, 184; А. Кадијевић, *Идеолошке и естетске основе успона европске монументалне архитектуре у четвртој деценији двадесетог века*, Историјски часопис, књ. XLV–XLVI, Београд, 1998–1999, 255–277; исти, *Естетика архитектуре академизма (XIX–XX век)*, 143, 183, 237–259.

31] С. Шећеров, *Дом Аеро клуба Краљевине Југославије*, Наша крила, бр. 152, Београд, 25. новембар 1933, насл. стр.

32] В. Симеоновић, *Дом Аеро клуба Краљевине Југославије*, Годишњак југословенског ваздухопловства, Београд, 1933/1934, 145, 146. Витраж је извео И. Мартиновић из Загреба, према нацрту сликара Васе Поморишца, који је специјализовао технику витража у Паризу.

33] М. Мијовић, *Виногради на Топчидерском брду, Дедињу, Бановом брду и Михајловицу*, Време, Београд, 16. август 1932, 7; И. Здравковић, *Виле на Топчидерском брду и Дедињу*, Уметнички преглед, 7, Београд, 1939, 198–201; И. Здравковић, *Савремени ентеријер у Београду*, Уметнички преглед, Београд, 1937/1938, 122, 123; Б. Маринковић, *Нови стил у архитектури*, Уметнички преглед, Београд, 1937/1938, 248–250; Б. Маринковић, *Савремени стан*, Уметнички преглед, 3, Београд, 1940, 93–95; С. Лазић, *Послератна архитектура наше престонице*, Уметнички преглед, 6–7, Београд, 1940, 213–215; М. Поповић, *Данашња београдска архитектура*, Уметнички прегле, 9, Београд, 1940, 278–282; О. Минић, *Развој Београда и његова архитектура између два рата*, ГГБ, I, Београд, 1954, 177–187.

34] Према подацима Завода за заштиту споменика културе града Београда, објекат је надзидан 1949. године за потребе Владе ФНРЈ, а по пројекту архитекте Бранка Бона. Љубазношћу Амбасадe Канаде у Београду, омогућено је утврђивање података о архитектури ове резиденције.

35] Захваљујем историчару уметности професору др Миодрагу Јовановићу на сарадњи у истраживању архитектуре ар декоа у Београду.

36] Детаљни планови налазе се у заоставштини архитекте Прљевића, регистратор 287; Inž. Н. Smodlaka, *Hotel na Marjanskoj obali*, Novo doba, Split, 23. 9. 1933, 5; Inž. Kiverov, inž. Korka i arh. Krekić, *Natječaj za skice Jugoslovenskog hotelskog A. D. u Splitu*, Građevinski vjesnik, 9, Zagreb, oktobar 1933, 145, 147, 157.

37] Неки хрватски архитекти су сматрали да је степенастом формом у пројекту разбијена традиционална паралелопипедна форма сплитских зграда, у којима доминирају хоризонтале; Н. Smodlaka, *nav. tekst*. Пројекат Симеоновића и Прљевића је, према наводима из заоставштине, уз још два конкурсна рада укомбинован у финални пројекат, по коме је хотел изграђен. То су били радови сплитских архитеката Балтазара и Сицилијанија и архитекте Ловренчића из Сарајева, *Политика*, Београд, 5. мај 1935.

38] Конкурс је трајао од новембра 1933. до јануара 1934. године. Комисија је прегледала радове у марту, али како ниједан није задовољио захтеве програма, коначну одлуку донео је краљ Александар, јула 1934, да финални пројекат изведе архитект Александар Ђорђевић, С. Тошева, *Конкурс за Бели двор на Дедињу*, ГГБ, XLV, Београд, 1998–1999, 133–149.

39] „Звездаста основа је дериват осмоугаоних ентеријерских мотива призренске куће“, А. Антић, *нав. дело*, 10.

40] Централни хол и околне просторије, а нарочито транспарентност средњег ризалита задње фасаде: тераса у приземљу, која двостраним степеништем води у двориште и горња тераса са стубовима и архитравом (примери виле Олге Крсмановић и Раде Петровића).

41] С. Тошева, *нав. дело*, 140. Сличном комбинацијом стилова, српско-византијског и фолклорне традиције, прожета је и архитектура Старог двора; А. Кадијевић, *Један век тражења националног стила у српској архитектури*, 221.

42] Објекат је порушен 1989–1990. године због новоградње.

43] Архитект Милутин Борисављевић је први био ангажован на изради тих планова, али није задовољио захтеве власника, госпође Зоре Аранђеловић, због чега је она позвала Војина Симеоновића. Милутин Борисављевић је тужио инвеститорку да је искористила његов ауторски пројекат за реализацију своје куће, тврдећи да једино он, М. Борисављевић и архитект Александар Ђорђевић, пројектују у стилу Луја XVI, а да је Војин Симеоновић „проноснирани модерниста“. Зора Аранђеловић, оспоравајући тврдњу М. Борисављевића, сведочи да нема толико сличности у пројектима: „Распоред просторија одговара мојој идеји и мојим потребама; ја сам саопштила какав распоред желим, чак сам га водила код г. Др. Челебоновића, адвоката овдашњег, да му покажем распоред просторија [...] у раду сам лично учествовала [...] па ако постоји сличност са Симеоновићевим пројектом, то је зато што сам исто тражила и од њега“.

44] На витражу је представљена тема лова (*Племство у лову на коњима у шумском пределу*), а извела га је фирма „Станишић“ из Београда, највероватније према нацрту сликара Васе Поморишца. Захваљујем породици јапанског амбасадора у Београду на љубазности којом су омогућили обилазак резиденције.

45] Зграда је била тешко оштећена у бомбардовању 1944. године, када је страдао витраж по нацрту Васе Поморишца (непозната тема); фасада је обновљена према првобитном пројекту, док је у унутрашњости на месту упада бомбе формирано степениште на страни ка улици Народног фронта.

46] Сличан положај низа окулуса последњег спрата примећује се, између осталих, и на кућама у Крунској 39, архитекте П. Крстића из 1932. године, као и на згради Трговачке коморе, архитекте Д. Брашована из 1934. године.

47] Првобитним пројектом, у средњем ризалиту био је замишљен по један отвор у спрату, доњи као излаз на терасу са балустрима. Захваљујем амбасадри Гане у Београду на љубазности којом је дозвољен обилазак овог објекта.

48] Такође, остаје непозната фасада планирана за зграду Вуке Јањић. Према типу основе, слично кући Недељковић, то је требало да буде вишеспратна стамбена зграда за издавање и са станом власника на трећем (последњем) спрату. Сачуване су четири варијанте основе, као резултат тражења економичног решења, с променама у задњем тракту. Стан власника заузимао је целу површину спрата, са собама око пространог хола. На очуваним скицама основа није назначена профилиција фасада.

49] За истог инвеститора, Војин Симеоновић је започео и пројекат преправке старе куће у улици Генерала Ковачевића 15. Министар Узуновић није до краја исплатио архитекту Симеоновића; због тога је архитект тужио њега, као и архитекту Цветка Анђелковића, за преузимање ауторских права (слично и за пројекат преправке куће у Генерала Ковачевића 15), *Правда*, Београд, 3. март 1940, 5. мај 1940. (хемеротечке податке дао је Зоран Маневић). Архитекти М. Прљевић и Ј. Јовановић изашли су почетком маја 1938. године на

ДЕЛО АРХИТЕКТЕ ВОЈИНА СИМЕОНОВИЋА ИЗМЕЂУ ДВА СВЕТСКА РАТА

терен и упоредили изведено стање објекта са Симеоновићевим плановима. Закључили су да је кућа реализована према његовим плановима, што су посведочили и на суду. Одлуком суда решено је да Узуновић до 26. фебруара треба да исплати Симеоновићу 109,251 динар на име неисплаћене награде и накнаде претрпљене штете. На данашњем објекту нема задњег трема, тј. просеченог угла куће, а горњи крајњи прозори леве бочне фасаде нису залучени већ правоугаони, можда услед измена које је унела Амбасада САД-а.

50] Симеоновић је за Душана Миљковића оставио и недатовану скицу пројекта за кућу на углу улица Зрињског (данас део Ресавске улице) и Војводе Миленка, а у Новом Винодолу, на Хрватском приморју, радио је преградњу његове куће (а паралелно и за породицу Недељковић).

51] За неколико постојећих објеката архитект Симеоновић је израдио пројекте преградње и дозиђивања. На кући Данице Брашован доградио је део у улици Страхињића бана у Београду – трпезарију, мањи ризалит симетричан оном ка углу, при чему је поновио елементе и профилацију првобитног објекта из 1903. године. На кући Живојина Крстића су измењене просторије у приземљу око централне трпезарије и додат је спрат у крову. Слични радови изведени су на вилама Николе Станковића и Радмиле Бајлони, а поменута су преграђивања породичних кућа у Новом Винодолу.

52] Сачувани су само технички опис и услови конкурса за зграду Општинске штедионице и Заложног завода Београда у којима је означено да рад Симеоновића није задобио посебан пласман. Идејна скица није пронађена. Из техничког описа сазнаје се да је архитект тежио рационалном коришћењу простора и да је повезивањем главне зграде, у којој је банкарски хол, и дворишне зграде са холом за залоге, и то преко полуспратног подеста главног степеништа, постигао добру комуникацију и одлично индиректно осветљење и вентилацију. Није познат ни изглед Симеоновићевог пројекта за Железничку колонију у Сарајеву. За већи број конкурса у периоду од 1935. до 1939. године није утврђено учешће архитекте Симеоновића. Сачувани су само услови конкурса: конкурс за идејну скицу за Дом јавне берзе рада, јануар 1935; конкурс за зграду Соколског дома у Госпићу, као споменика витешком краљу Александру I Ујединитељу, јануар 1935; конкурс за уредску зграду Окружног уреда за осигурање радника у Осијеку, јануар 1935; конкурс за Дом југословенског професорског друштва, фебруар 1935; конкурс за нови катедрални храм Митрополије црногорско-приморске на Цетињу, јан.–феб. 1935; конкурс за градњу православног храма у Сплиту, март 1935; конкурс за нову зграду Хипотекарне банке Трговачког фонда у Београду, јан.

1938; конкурс за зграду Управе државних монопола у Београду, авг. 1939; конкурс за зграду Пензионог завода за службенике у Београду, септ. 1939; конкурс за зграду Српског пољопривредног друштва, непознато датовање.

53] Зграде у Булевару краља Александра 72–78 (цео блок између улица Проте Матеје и Браће Недића), у Улици Добрачиној 5–9, затим и Добрачиној 13, на углу са Браће Југовића 7, као и зграде на углу Краља Петра 85 и Страхињића бана, скоро да се међусобно не могу разликовати, изузев што она у Добрачиној 5–9 није угаони објекат. Огољене вишеспратнице скривају мноштво мањих стамбених јединица са садржајем основних просторија. Врло су блиске неутралности архитектуре соцреализма и једино употребом отвора различите ширине (издваја се мањи узани прозор), оперважених избразданим шамбранама (или без њих). Могуће је успоставити везу с међуратним пројектима, нарочито са раним заједничким конкурсним пројектима Симеоновића и Прљевића. Последња реализована стамбена зграда овог архитекте у Београду, на углу Македонске 35 и Цетињске улице, пројектована је 1955–1956. године, а изведена 1958. године у сарадњи са архитеком Јованом Јовановићем, намењена је стамбено-пословним просторијама Новинско-издавачког предузећа „Политика”, с третманом фасаде блиским форми савремене архитектуре. Изван Београда архитект Војин Симеоновић је реализовао два индустријска објекта, тј. неколико зграда у оквиру комплекса. У Јагодини је 1950. године пројектовао половину главне производне зграде, управно-административну зграду и топлану (изведену 1952–1953) Фабрике каблова „Моша Пијаде”, а у Вреоцима 1947. радничко купатило и радионицу Електричне термо-централе.

54] Изјава Зоре Аранђеловић у оквиру поменутог судског спора са М. Борисављевићем.

55] О типологији vile в.: J. S. Ackerman, *The Villa, Form and Ideology of Country Houses*, London, 1990 (1995).

56] Б. Маринковић, *Савремени стан*, Уметнички преглед, 3, Београд, 1940, 93–95; Б. Несторовић, *Еволуција београдског стана*, ГГБ, II, Београд, 1955, 263; Јб. Благојевић, *нав. дело*, 38.

57] О принципима естетике у архитектури види текстове М. Борисављевића у часопису *Уметнички преглед*, 1937–1941.

58] Б. Несторовић, *Постакадемизам у архитектури Београда*, 342.

59] О европеизацији Београда види: П. Ј. Марковић, *Београд и Европа 1918–1941*, Београд, 1992.

Summary: HAJNA TUCIĆ

THE WORK OF ARCHITECT VOJIN SIMEONOVIĆ BETWEEN THE TWO WORLD WARS

Early childhood and youth of architect Vojin Simeonović (1900-1978) were marked with decisive dramatic events – the Balkan and the First World War in which he took part, simultaneously continuing with his education. Among his many interests was also active participation in young people’s sport organizations. His parallel career as a pilot was of primary importance as well. The end of his studies of architecture fell at the time of the second large world exhibition in Paris in 1925 - L’Exposition Internationale des Arts Decoratifs et Industriels Modernes – which represented a symbolic hallmark of the style between the two world wars, when most of Simeonović’s work was done.

After a spell of work within relatively narrow bounds of clichéd neoclassical repertoire at the architectural atelier of Aleksandar Djordjević, Simeonović began to work with architect Prljević who was a prominent modernist. The cooperation resulted in daring, modern designs for competitions, most of which were never carried out. Leading his own architectural bureau from 1932 to the outbreak of the Second World War provided an opportunity for the talented and responsible

young architect to become an independent design engineer, which also included complicated work on the organization and oversight of construction. A pilot and an architect, Vojin Simeonović belonged to Belgrade elite, enjoying the respect of his colleagues and the favour of cultural circles.

His single realized project of a public residential building *Aviation Club House*, was a masterpiece – an exceptionally modern structure in contemporary European art deco style with a completely new concept of a façade. As for private buildings, similar in its modern conception and the façade is the *advocate Nedeljković' house*. In his opus predominate designs for private houses, family mansions, mostly in academic neoclassical spirit both in the centre and outside the narrow city territory of Belgrade. The following deserve mention: *Olga Krsmanović' Villa*, *Milutin Skakaljević' Villa*, *Zora Andjelković's Building*, *Rade Petrović' Villa*, *Nikola Uzunović' Villa*, *Rista Milutinović' Villa*, *Borivoje Kratohvil's Villa*, *Ljubiša Perišić' Villa* as well as the unrealized projects for *Djordje Mos*, *Zdenko Pilc and Mihajlo Gluščević' Villa*, as well as *the Dušan Miljković's Building*.

In his work traditional treatment of bases and facades is predominant, which indicates that his commissioners were mostly conservative. Simeonović often applied stylized neo-classicism, that is, a certain academic repertoire, but with austere, measured and considered relation of elements. The architect reduced eclectic method of combining to a certain classicistic scheme after the model of European academic examples, especially those of French noblemen' architecture, XVIII and XIX century castles and villas. As an academicist, Simeonović was close to architects Milutin Borisavljević, Aleksandar Djordjević, Josif Najman, Djordje Djordjević, Branislav Marinković, Bogdan Nestorović, Dragoslav Radisavljević and others whose work was in the style of 'French renaissance' or baroque neo-classicism. His villas typify academic luxurious city houses, with sumptuous decorative facades and interiors, among which stands out *the villa of merchant Rada Petrović*, in Senjak.

Apart from traditional buildings, Simeonović also designed some which break away from academic principles in terms of modernization of the classicistic pattern; however, these were mostly unrealized projects for private houses. His deviation from the postulates of academism – using it as a basis for further creation and modernization mainly involve clarification and stylization with the introduction of some new elements and relations (the emphasis placed on certain decorative architectural elements such as protruding eaves, the introduction of new proportions of the openings – widening them, coupled with the use of windows of varying sizes and shapes – rectangular, arched, circular). He introduced qualitative changes in the zoning of composition. This was a step forward compared to academism, completely unlike decadent and ungainly constructions by certain architects who overburdened the composition with architectural elements. In such creative moves, Simeonović is similar to architects D.M. Leko, the Krstić brothers, M. Zloković and B. Marinković. All structures by Vojin Simeonović have floor construction of reinforced concrete, modern installations and facades covered with several types of artificial stone. In keeping with the prevailing practice in Belgrade architecture, the façade was the focus of attention, although the architect also took care regarding the functionality of space as well as decorative interior design.

Architect Vojin Simeonović developed personal style, a moderate, clear-cut variant of academic classicism and historicism, without prominent eclectic methods. However, some of his works exhibit elements and principles of European Art Deco style – a decorative variant of modernism. His architecture remained faithful to the ideal of aesthetic effect of architecture during the period of pure modernism in Belgrade architecture. The realization of his two key projects, his two monumental interwar buildings – the *Aviation Club House* and the *Nedeljković House*, together with some unrealized projects put him among the most important Serbian architects of the XX century who by their originality and certain exploratory tendencies contributed to the richness and variety of architecture as well as to the formation of modern look and spirit of Belgrade.

ILLUSTRATIONS

Fig. 1. Stud. work, Istok

Fig. 2. Vice Roy's Palace in Split

Fig. 3. The Railway Station in Skopje

Fig. 4. Yugoslav Consulate in Ankara

Fig. 5. Miloš Jovanović' building

Fig. 6a. Aviation Club House – historic photograph

Fig. 6b. Aviation Club House – perspective view (with façade sculpture)

Fig. 6c. Aviation Club House – floor plan

Fig. 7. Olga Krsmanović' Villa - facade

Fig. 8. Drawings for a church

Fig. 9. Hotel in Split

Fig. 10. Crown princes' villa in Dedinje – 1.variant of the ground floor (10a) + facades (10b+10c)

Fig. 11. Rada Petrović' Villa – historic photograph

Fig. 12. House Nedeljković– historic photograph

Fig. 13. Villa Kratohvil – back facade

Fig. 14. Djordje Mos' Villa – floor plans (14a+14b)